

ASSER
INSTITUTE

Centre for International & European Law

Поширення правосуддя: Уроки від міжнародних та національних судів та органів прокуратури, що займаються міжнародними злочинами

Ольга Кавран

Червень 2022 р.

Поширення правосуддя: Уроки міжнародних та національних судів та органів прокуратури, що займаються міжнародними злочинами

Ольга Кавран

Цей звіт з добіркою інших ресурсів, що мають відношення до розслідування та судового переслідування міжнародних злочинів в Україні, доступні в електронному форматі англійською та українською мовами за посиланням: www.asser.nl/matra-ukraine/resources/.

Застереження

Цей звіт був профінансований Міністерством закордонних справ Нідерландів в рамках проєкту MATRA «*Посилення спроможності України розслідувати та переслідувати міжнародні злочини*» – спільної ініціативи Т.М.С. Asser Instituut і Global Rights Compliance. Думки, висловлені в цьому звіті, належать тільки автору і не обов'язково відображають точку зору Т.М.С. Asser Instituut або Global Rights Compliance.

Рекомендоване цитування

Ольга Кавран, *Поширення правосуддя: Уроки міжнародних та національних судів та органів прокуратури, що займаються міжнародними злочинами*, Червень 2022, Гаага.

Про авторку

Ольга Кавран – наукова співробітниця і кандидатка наук Брюссельського вільного університету і директорка-засновниця [IUSTICOM](http://www.iusticom.org/). У 2010-2020 роках вона очолювала відділ зв'язків із громадськістю та питань спадщини Спеціального трибуналу по Лівану. Вона також викладала міжнародне публічне право в Американському університеті у Бейруті. У 1993-2010 роках вона працювала в Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії в якості перекладачки, заступника координаторкою зі зв'язків з громадськістю та речника прокурора. До приходу в МТКЮ, вона працювала в рекламній компанії Saatchi & Saatchi. Вона отримала ступінь магістра права в галузі міжнародного

публічного права в Лейденському університеті, публікувала статті та викладала міжнародне кримінальне право. Її контактні дані: olga.kavran@iusticom.org.

© 2022 T.M.C. Asser Instituut

Цей твір або його частини можуть бути відтворені та/або опубліковані в творчих, особистих або освітніх цілях, за умови, що копії не робляться і не використовуються в комерційних цілях, і за умови, що у копії завжди посилаються на автора. У всіх інших випадках жодна частина цієї публікації не може бути відтворена та/або опублікована за допомогою друку, фотокопії або будь-якого іншого носія без попередньої письмової згоди.

ЗМІСТ

ВСТУП	1
РОЗДІЛ 1 – ПРОЗОРИСТЬ	2
1.1. ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ	4
1.2. ПРАВО НА ПУБЛІЧНИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД.....	7
1.3. ПРАВО НА ІСТИНУ	12
РОЗДІЛ 2 – МІЖНАРОДНІ ТА ЗМІШАНІ СУДИ ТА ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ	15
2.1. ПЕРЕДУМОВИ	16
2.2. ПРАВОВА БАЗА	18
2.3. СТРУКТУРА.....	21
2.4. КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	23
2.4. Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (МТКЮ).....	24
2.4.2. Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (СССЛ).....	26
2.4.3. Спеціальний трибунал по Лівану (СТЛ)	28
2.4.4. Міжнародний кримінальний суд (МКС)	29
2.4.5. Висновок.....	34
2.5. УПРАВЛІННЯ ОЧІКУВАННЯМИ.....	35
РОЗДІЛ 3 – НАЦІОНАЛЬНІ СУДИ ТА ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ	38
3.1. ПЕРЕДУМОВИ	38
3.2. БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА.....	40
3.3. НІМЕЧЧИНА	43
3.4. ФРАНЦІЯ.....	47
3.5. ШВЕЦІЯ	49
3.6. НІДЕРЛАНДИ.....	51
3.6.1. Судовий процес у справі МН17	54
3.7. ВИСНОВОК.....	55
РОЗДІЛ 4 – ЗАСОБИ.....	56
4.1. КЕРІВНИЦТВО ПО ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ ДЛЯ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ.....	59
4.2. ВАРІАНТИ ПРАВОСУДДЯ: КЕРІВНИЦТВО З РОЗРОБКИ МЕХАНІЗМІВ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЯЖКІ ЗЛОЧИНИ	63
4.3. ПРАВО ГРОМАДСЬКОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ: ПРИНЦИПИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ	66
РОЗДІЛ 5 – ВИСНОВКИ І ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД.....	68

Вступ

За останні 30 років набрала обертів боротьба з безкарністю за міжнародні злочини. У 1990-і і 2000-і роки були створені численні міжнародні та змішані суди для розгляду особливо тяжких злочинів¹ та тероризму. В останні роки спостерігається значне зростання кількості справ, що розглядаються в рамках універсальної юрисдикції на національному рівні.² Паралельно відбулися й інші важливі для справжнього обговорення досягнення - розвиток права на інформацію та поява права на встановлення істини.

У цьому звіті представлений огляд того, як окремі міжнародні та національні юрисдикції підійшли до питання інформування постраждалих спільноти про свою роботу. У ньому викладаються деякі з найкращих практик, які можуть інформувати і надихати українську владу, а також організації громадянського суспільства, оскільки вони починають свою власну комунікаційну та інформаційно-просвітницьку діяльність у контексті розслідування і судового переслідування міжнародних злочинів, що вчиняються в Україні.

У Розділі 1 звіту обговорюється, як прозорість лежить у основі необхідності комунікації в контексті кримінального правосуддя, з посиланням на право на інформацію, на публічний судовий розгляд і на встановлення істини. У Розділі 2 розглядається, як міжнародні та змішані суди (у тому числі їх прокуратури) виконують свої обов'язки щодо постраждалих

¹ Для цілей цього тексту термін «особливо тяжкі злочини» відноситься до геноциду, злочинів проти людяності і воєнних злочинів.

² Опубліковані праці TRIAL International серії «Універсальна Юрисдикція Щорічні Звіти», містять вичерпну інформацію і доступні за посиланням <https://trialinternational.org/latest/reports-and-publications/> як і доповідь Міжнародного центру правосуддя перехідного періоду «Просування глобальної підзвітності: роль універсальної юрисдикції в переслідуванні міжнародних злочинів» (Грудень 2020 року), URL: www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Report_Universal_Jurisdiction.pdf. Будь ласка, зверніть увагу: якщо не вказано інше, останній звернення до всіх ресурсів було здійснено 30 квітня 2022 року.

спільнот, у той час як у Розділі 3 дається оцінка обраної національної практики відносно цього питання. У Розділі 4 представлені три важливі інструменти, які уже наявні в розпорядженні Української влади при розгляді їх підходу до комунікацій. Найкращі практики, що стосуються ситуації в Україні, викладені в Частині 5.

Стосовно цього питання ми будемо використовувати визначення публічної інформації та інформаційно-просвітницької діяльності сформульовані Міжнародним кримінальним судом:

Публічна інформація - це процес надання точної та своєчасної інформації про принципи, цілі та діяльність суду широкій громадськості та цільовій аудиторії через різні канали комунікації, включно з засобами масової інформації, презентаціями та веб-сайтами.

Інформаційно-просвітницька діяльність - це процес встановлення стійкого двостороннього зв'язку між Судом і постраждалими через ситуацію спільнотами, які є предметом розслідувань або провадження. Вона спрямована на надання інформації, сприяння розумінню і підтримці роботи Суду, а також на забезпечення доступу до судових процесів. Ці заходи можуть частково збігатися, що ще раз підкреслює важливість комплексного підходу до зовнішніх зв'язків, публічної інформації та інформаційно-просвітницької діяльності.³

Розділ 1 – Прозорість

Посібник із взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю для судів та органів прокуратури, підготовленому Європейською комісією з ефективності правосуддя (ЄКЕП) Ради Європи, членом якої є Україна, зазначає:

³ Міжнародний кримінальний суд, «Комплексна стратегія зовнішніх зв'язків, публічної інформації та інформаційно-просвітницької діяльності», URL: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/425E80BA-1EBC-4423-85C6-D4F2B93C7506/185049/ICCPIDSWBOR0307070402_IS_En.pdf.

Прозорість життєво важлива для ефективного функціонування системи правосуддя, оскільки вона наділяє суди і прокурорів громадською довірою і повагою і в той же час сприяє формуванню позитивного іміджу. Довіра суспільства до правосуддя також залежить від розуміння судової діяльності. Це розуміння також є умовою доступу громадян до правосуддя.⁴

Міжнародні конвенції з прав людини та національні закони в країнах, які ратифікували конвенції, закріплюють прозорість судового розгляду, не тільки гарантуючи обвинуваченому «справедливий і публічний розгляд»,⁵ але також запевняючи суспільство в тому, що воно буде проінформоване про роботу судової влади. Ці ж Конвенції гарантують право на інформацію, що зазвичай описується як «свобода шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якого роду...»⁶ або як «право на отримання інформації». Обов'язок поважати право на інформацію (як частину права на свободу вираження поглядів) покладає зобов'язання на всі гілки державної влади — виконавчу, законодавчу та судову — на національному, регіональному або місцевому рівнях.⁷ Прозорість судочинства також пов'язана з правом на правду. У своєму дослідженні про правосуддя перехідного періоду, Спеціальний доповідач зі сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків і гарантіям неповторення заявив, що «незважаючи на відсутність конкретної міжнародної конвенції про право на встановлення істини, національні суди і міжнародні судові органи розробили ряд рішень, які забезпечують

⁴ Європейською комісією з ефективності правосуддя (СКЕП), *Посібник по взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю для судів та органів прокуратури*, (2018 року), URL: <https://rm.coe.int/cepej-2018-15-en-communication-manual-with-media/16809025fe>, п. 12.

⁵ Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) та Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), обидві ратифіковані Україною (курсив доданий); Американська конвенція з прав людини (АКПЛ) у статті 8 зазначає, що «судовий розгляд має бути відкритим».

⁶ Стаття 19 МПГПП; Стаття 10 ЄКПЛ; Стаття 13 АКПЛ.

⁷ *Загальний коментар №34, Стаття. 19: Свобода думок і їх вільне вираження*, Документ ООН №CCPR/C/GC/34, 12 вересня 2011 року, п. 18.

основу для задоволення права потерпілих та їх сімей на встановлення істини».⁸ На право на встановлення істини посилалися Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Комітет ООН з прав людини, Генеральна Асамблея ООН, Рада Європи, Європейський Союз, Організація Американських держав і Міжамериканська комісія з прав людини; і воно було визнано національними судами у найвищих інстанціях.⁹ У своїх нормативних документах, а також у своїх щорічних звітах міжнародні та змішані суди стверджують, що вони застосовують найвищі стандарти з точки зору дотримання прав людини (*Див.* Розділ 2.1).

При визначенні обов'язку міжнародних і національних слідчих органів, прокуратури і судових органів щодо забезпечення прозорості та взаємодії з громадськістю, потрібно розглянути ці три взаємопов'язані права - право на інформацію, право на публічний судовий розгляд і право на встановлення істини.

Право на інформацію

У Резолюції 59(I) від 1946 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ООН) заявила, що «свобода інформації є основоположним правом людини і є мірилом усіх свобод, яким присвячена Організація Об'єднаних Націй».¹⁰ Те ж формулювання було продубльовано в Загальній декларації з прав людини 1948 року і в статті 19 юридично зобов'язуючого Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року

⁸ *Доповідь Спеціального доповідача зі сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків та гарантіям неповторення про його глобальне дослідження з питань правосуддя перехідного періоду*, Документ ООН №A/HRC/36/50/Add.1, 7 серпня 2017 року, п. 11.

⁹ «Заохочення і захист прав людини, Дослідження про право на встановлення істини» *Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини*, Документ ООН №E/CN.4/2006/91, 8 лютого 2006 року, п. 7, 8, 12, 19-20, 23, 29.

¹⁰ Резолюція ГА ООН №59(I), Документ ООН №A/PV.65, 14 грудня 1946 року.

(МПГПП).¹¹ Хоча до 1990 року лише 13 країн ухвалили законодавство про свободу інформації,¹² ця цифра збільшилася майже в десять разів з моменту прийняття МПГПП і регіональних документів з прав людини,¹³ і включає Україну.¹⁴ За словами Спеціального доповідача щодо заохочення і захисту права на свободу думок і їх вільного вираження, «право шукати, отримувати і поширювати інформацію - це не просто наслідок свободи думок і їх вільного вираження; це самостійне право. По суті, це одне з прав, від якого залежать вільність і демократичність суспільства».¹⁵

У наступних щорічних звітах Комісії ООН з прав людини Спеціальний доповідач ООН чітко заявляв, що право на доступ до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів, захищено статтею 19 МПГПП.¹⁶

Спеціальний доповідач знову висловлює свою думку і підкреслює, що кожна людина має право шукати, отримувати і поширювати інформацію і що це накладає на держави позитивне зобов'язання забезпечувати доступ до інформації, особливо щодо інформації, що зберігається урядом у всіх типах систем зберігання і пошуку, включно з плівкою, мікроформою, електронними носіями, відео і фотографіями — за умови дотримання тільки таких обмежень, які вказані в частині 3 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.¹⁷

¹¹ Рой Пелед і Йорам Рабін, «Конституційне право на інформацію», 42 *Columbia Human Rights Law Review* (2011 року), ст. 357, 381-382.

¹² Тобі Мендель, «Свобода інформації, порівняльно-правовий огляд», ЮНЕСКО (2008 року) URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001584/158450e.pdf>, ст. 3.

¹³ Пелед і Рабін (*supra note* 11), ст. 357.

¹⁴ Міжнародний Інститут сталого розвитку (МІСР) та Центр знань ЦСР, «ЮНЕСКО вважає, що 125 країн забезпечують доступ до інформації», 25 липня 2019 року, URL: <https://sdg.iisd.org/news/unesco-finds-125-countries-provide-for-access-to-information/>.

¹⁵ *Доповідь Спеціального доповідача з питання про захист і заохочення права на свободу думок і їх вільне вираження, пан Абід Хуссейн*, Документ ООН №E/CN.4/2000/63, 18 січня 2000 року, п. 42.

¹⁶ Тобі Мендел, «Свобода інформації як право людини, що захищається на міжнародному рівні» (Стаття 19), URL: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/foi-as-an-international-right.pdf>, 2.

¹⁷ *Доповідь Спеціального доповідача з захисту і заохочення права на свободу думок і їх вільне вираження, пан Абід Хуссейн*, Документ ООН №E/CN.4/1999/64, 29 січня 1999 року, п. 12.

У своїй резолюції 53/144 від 1999 року, названій «Декларація про право і обов'язки окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи», Генеральна Асамблея ООН заявила, що:

Кожна людина має право, індивідуально і спільно з іншими... знати, шукати, отримувати, і зберігати інформацію про всі права людини і основні свободи, у тому числі доступ до інформації про те, як ці права і свободи здійснюються у національних законодавчих, судових або адміністративних системах[...].¹⁸

У своїй Спільній Декларації 2004 року три спеціальні мандати зі свободи вираження думок: Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) і Організація Американських держав (ОАД), - заявили:

Право на доступ до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів, є основоположним правом людини, яке має бути реалізоване на національному рівні за допомогою комплексного законодавства ... заснованого на принципі максимального розкриття інформації, що встановлює презумпцію того, що вся інформація доступна з урахуванням лише вузької системи винятків. Державні органи повинні бути зобов'язані активно публікувати, навіть за відсутності запиту, ряд інформації, що представляє суспільний інтерес. З часом потрібно створити системи для збільшення обсягу інформації, що підлягає такому звичайному розкриттю. Доступ до інформації це право громадян. У результаті процедури доступу до інформації повинні бути простими, швидкими і безкоштовними або недорогими.¹⁹

У 2011 році у своєму Загальному коментарі № 34 Комітет ООН з прав людини (КПЛ ООН) заявив, що «зобов'язання поважати свободу думок і їх вільне вираження є обов'язковим для

¹⁸ Резолюція ГА ООН №53/144, Документ ООН №A/RES/53/144, 9 березня 1999 року, Стаття 6.

¹⁹ Спільна Декларація Спеціального доповідача ООН з питань свободи думок та їх вираження, Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ та Спеціального доповідача ОАД з питань свободи вираження думок, 6 грудня 2004 року, URL: <http://www.osce.org/fom/38632?download=true>.

кожної держави-учасниці в цілому» і що це зобов'язання поширюється на «всі гілки державної влади (виконавчу, законодавчі та судові) та інші державні або урядові органи, на будь — якому рівні-національному, регіональному або місцевому...». Далі в ньому говорилося, що «частина 2 статті 19 охоплює право на доступ до інформації, що знаходиться в розпорядженні державних органів. Така інформація включає записи, що зберігаються в державному органі, незалежно від форми, в якій зберігається інформація, її джерела та дати утворення».²⁰

При тлумаченні формулювання статті 10 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ),²¹ Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) послався на еволюцію на користь визнання права на свободу інформації як невід'ємного елементу свободи отримувати і поширювати інформацію, закріпленої в статті 10 Конвенції. Він також зазначив, що це відображене в позиції, яку зайняли міжнародні органи з прав людини, і в тому факті, що майже всі держави-члени Ради Європи ухвалили законодавство про свободу інформації.²²

1.2. Право на публічний судовий розгляд

Право на публічний судовий розгляд засноване на ідеї відкритого і прозорого здійснення правосуддя як важливої гарантії інтересів особистості і суспільства в цілому.²³ Хоча імовірно немає згоди, коли вперше було розроблено право на публічний судовий розгляд,²⁴ сьогодні в більшості країн судові процеси відкриті для громадськості і можуть бути вільно

²⁰ Загальний коментар №34 (*supra note 7*) п. 7, 18.

²¹ Угорський Гельсінський комітет проти Угорщини, Заява №18030/11, 8 листопада 2016 року.

²² *Ibid* п. 151-153.

²³ Загальний коментар №32, Стаття 14, Право на рівність перед судами і трибуналами і на справедливий суд, Документ ООН №СССР/С/ГС/32, 23 серпня 2007 року, п. 28.

²⁴ Гарольд Шапіро, «Право на публічний суд», 41 *Journal of Criminal Law and Criminology* (1950-1951 роки) с. 782, 782.

висвітлені.²⁵ Це право також гарантується статтею 7 Кримінально-процесуального кодексу України.²⁶

Одним з основних міжнародних документів, що гарантують право на публічний суд, є МПГПП,²⁷ який ратифікувала Україна.²⁸ У своєму Загальному коментарі № 32 до статті 14 МПГПП, відповідний договірний орган, КПЛ ООН, який стежить за реалізацією МПГПП, заявив, що всі судові процеси «у принципі повинні проводитися усно і публічно» і що «публічність слухань забезпечує прозорість розгляду і, таким чином, забезпечує важливу гарантію в інтересах окремої людини і суспільства в цілому».²⁹

Визнаючи, що суди мають право не допускати всю громадськість або її частину за виняткових обставин, Комітет з прав людини заявив, що, окрім таких обставин, слухання повинні бути відкриті для широкої громадськості, зокрема через засоби масової інформації, і не повинні обмежуватися певною категорією осіб. Вони також постановили, що навіть у випадках, коли громадськість не допускається до судового розгляду, рішення, у тому числі суттєві висновки, докази та юридичні обґрунтування, мають бути оприлюднені, за винятком

²⁵ 173 країни ратифікували МПГПП

(https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en) що гарантує публічне слухання (Див. нижче, посилання 27)

²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс, України, URL: <https://rm.coe.int/16802f6016>.

²⁷ Стаття 14 МПГПП зазначає: «Усі особи рівні перед судами і трибуналами. При розгляді будь-якого кримінального обвинувачення проти людини або її прав і обов'язків у судовому процесі кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, визначеним законом. Преса і громадськість можуть бути виключені з судового процесу повністю або частково з міркувань моралі, громадського порядку (*ordre public*) або національної безпеки в демократичному суспільстві, або коли цього вимагають інтереси приватного життя сторін, або в тій мірі, в якій це строго необхідно на думку суду в особливих обставинах, коли розголос завдав би шкоди інтересам правосуддя; але будь-яке рішення, винесене у кримінальній справі або за судовим позовом, має бути оприлюднене, за винятком випадків, коли інтереси неповнолітніх осіб вимагають іншого або розгляд стосується подружніх суперечок або опіки над дітьми». URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

²⁸ Див. База даних договірних органів ООН, URL:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=183&Lang=EN.

²⁹ Загальний коментар №32 (*supra* note 23) п. 28. Ці принципи були також підтверджені в окремих рішеннях, таких як *Василакис проти Уругваю*, Документ ООН №CCPR/C/18/D/80/1980 (1983 року), п. 11; *Війна Еспріелли проти Колумбії*, Документ ООН №CCPR/C/98/D/1623/2007 (2010 року), п. 9.3.

дуже обмежених і задалегідь визначених обставин.³⁰ КПЛ ООН також підкреслив, що гарантії забезпечені статтею 14 повинні дотримуватися незалежно від правових традицій держав-учасниць і національного законодавства.³¹

Іншим важливим міжнародно-правовим документом, що гарантує право на публічний судовий розгляд, є ЄСПЛ, який також був ратифікований Україною.³² Стаття 6 ЄКПЛ повторює формулювання МПГПП щодо права на публічний судовий процес.³³ На додаток до тексту Конвенції, судова практика ЄСПЛ щодо цих положень також має значення, оскільки ці рішення «роз'яснюють, захищають і розвивають права, встановлені Конвенцією».³⁴ ЄСПЛ у різних справах встановив, що проведення публічних судових слухань є основоположним принципом, закріпленим у пункті 1 статті 6 ЄКПЛ. Суд постановив, що публічний характер захищає учасників судового процесу від таємного здійснення правосуддя без громадського контролю, а також є одним із засобів підтримки довіри до судів. Більше того, він додав, що гласність сприяє досягненню мети проведення справедливого судового розгляду, роблячи здійснення правосуддя більш прозорим.³⁵ У

³⁰ *Ibid* п. 29.

³¹ *Ibid* п. 14.

³² Див. Європейська конвенція з прав людини, *Україна, Прес-інформація країни*, URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Ukraine_ENG.pdf

³³ Стаття 6: Право на справедливий суд: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.» ЄКПЛ, URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

³⁴ *Джокаба Ламбі Лонга проти Нідерландів*, Заява №33917/12, 9 жовтня 2012 року, п. 58 (цитовання опущене).

³⁵ До такого рішення прийшов суд у *Вернер проти Австрії*, Заява №21835/93, 24 листопада 1997 року, п. 45; *Лоулесс проти Ірландії (№ 1)*, Заява №332/57, 14 листопада 1960 року, п. 13; *Голдер проти Сполученого Королівства*, Заява №4451/70, 21 лютого 1975 року, п. 36; *Аксен проти Німеччини*, Заява №8273/78, 8 грудня 1983 року, п. 25; *Diennet v France*, Заява №18160/91, 26 вересня 1995 року, п. 33; *Хумматов проти Азербайджану*, Заява №9852/03, 29 листопада 2007 року; Заява №13413/04, п. 140; *Смурфн проти Швейцарії*, Заява №29002/06, 8 січня 2009 року; та *Ріспан проти Австрії*, Заява №35115/97, 14 листопада 2000 року, п.27.

своїх посібниках до статті 6 ЄСПЛ посилається на справи, що стосуються права на усне слухання, права бути заслуханим судом (не тільки в письмовій формі) і обмеження, які судам дозволено встановлювати щодо присутності преси і громадськості в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки у демократичному суспільстві; коли цього вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін; або в тій мірі, в якій це абсолютно необхідно, на думку суду, враховуючи особливі обставини, коли розголос може завдати шкоди інтересам правосуддя.³⁶ МПГПШ також розглядає це як кваліфіковане право.

Хоча Конвенції та їх наглядові органи, мабуть, згодні із загальним обсягом і обмеженнями права на публічне слухання, вони розходяться в думках щодо того, чи можна відмовитися від цього права. ЄСПЛ постановив у кількох справах, що:

вимога про проведення публічних слухань може бути скасована на підставі бажання зацікавленої особи, якщо воно не суперечить будь-яким важливим суспільним інтересам, вимагає мінімальних гарантій, порівняно з важливістю відмови, і встановлюється у недвозначний спосіб.³⁷

Комітет з прав людини дотримується більш прогресивної точки зору, дійшовши висновку, що «проведення публічних слухань є обов'язком держави, яка не залежить від будь-якого прохання зацікавленої сторони. Як національне законодавство, так і судова практика повинні передбачати можливість участі громадськості, якщо представники громадськості того побажають».³⁸ Це відповідало б загальній думці про те, що право на публічне слухання

³⁶ *Посібник до статті 6, Право на справедливий суд (цивільне судочинство)* (Рада Європи/ЄСПЛ, 2021 року) URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf; *Посібник до статті 6, Право на справедливий суд (кримінальне судочинство)* (Рада Європи/ЄСПЛ, 2021 року) URL: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf.

³⁷ *X проти Бельгії*, Заява №8950/80, 30 листопада 1987 року, п. 54; *Томпсон проти Великої Британії*, Заява №36256/97, 15 червня 2004 року, п. 43; Див. також, *Хоканссон і Стюрессон проти Швеції*, Заява №11855/85, 21 лютого 1990 року, п. 66; *Пфайффер і Планкль проти Австрії*, Заява №10802/84, 25 лютого 1992 року, п. 37.

³⁸ *Ван Мерс проти Нідерландів*, Документ ООН №CCPR/C/39/D/215/1986 (1990 року), п. 6.1.

є суспільним інтересом, від якого сторона розгляду не могла би відмовитися.³⁹ КПЛ ООН далі дійшов до висновку, що:

суди повинні надавати громадськості інформацію про час і місце проведення усних слухань і забезпечувати належні умови для присутності зацікавлених представників громадськості в розумних межах, беручи до уваги, наприклад, потенційний суспільний інтерес до справи, тривалість усного слухання і час подання офіційного запиту про публікацію.⁴⁰

Краще висвітлили це питання в інших індивідуальних рішеннях. В одному випадку Комітет з прав людини постановив, що розглянутий суд повинен був взяти до уваги значущість громадського діяча на судовому процесі і забезпечити належні умови для присутності зацікавлених представників громадськості у розумних межах.⁴¹ У справі, в якій затриманий заявник стверджував, що у нього не було публічних слухань, оскільки судовий процес проходив у в'язниці, ЄСПЛ, зі свого боку, встановив, що для того, щоб судовий розгляд відповідав вимозі гласності, громадськість повинна бути проінформована про дату і місце слухання, а місце проведення повинно бути легко доступним для громадськості. Якщо «звичайний зал суду, недостатньо великий, щоб вмістити глядачів, держава зобов'язана вжити компенсаційних заходів для забезпечення того, щоб громадськість і засоби масової інформації були належним чином проінформовані про місце слухання і отримали ефективний доступ».⁴² В іншій справі, де заявник постав перед судом у відносно віддаленому тюремному закладі, ЄСПЛ також встановив, що дорогий транспорт у віддалене місце «надав явно бентежний вплив на потенційних глядачів, які бажають бути присутніми» на судовому процесі⁴³ і додав, що «влада повинна була забезпечити

³⁹ Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ), «Юридичний збірник міжнародних прав на справедливий суд», 2012 року.

⁴⁰ *Ван Мерс проти Нідерландів*, Документ ООН №ССР/С/39/Д/215/1986 (1990 року), п. 6.2.

⁴¹ *Маринич проти Білорусі*, Документ ООН №ССР/С/99/Д/1502/2006 (2010 року), п. 10.5.

⁴² *Ріпан проти Австрії*, Заява №35115/97, 14 листопада 2000, п. 29.

⁴³ *Хумматов проти Азербайджану*, Заяви №9852/03, 29 листопада 2007 року; №13413/04, п. 147.

регулярний транспорт для глядачів на час судового розгляду...».⁴⁴ В іншому рішенні ЄСПЛ заявив у більш широкому сенсі, що «Конвенція покликана гарантувати не права, які є теоретичними або ілюзорними, а права, які є практичними і ефективними».⁴⁵

1.3. Право на істину

Третє пов'язане з цим право - це право знати або право на істину. Спочатку згадане в Додатковому Протоколі I до Женевських конвенцій 1949 року і в контексті зниклих безвісти осіб і насильницьких зникнень, право на встановлення істини з тих пір поширилося на інші серйозні порушення прав людини. Про це повідомив Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ),⁴⁶ Комітет ООН з прав людини,⁴⁷ Генеральна Асамблея ООН,⁴⁸ на регіональному рівні Рада Європи,⁴⁹ Європейський Союз,⁵⁰ ОАД⁵¹ та Міжамериканська комісія з прав людини;⁵² і була визнана національними судами у найвищих інстанціях. Це, природно, повторювана тема в контексті численних комісій по встановленню істини і примирення. Міжнародні договори з прав людини закріплюють право на встановлення істини за потерпілими та їх родинами або представниками як в якості індивідуального, так і колективного права.⁵³ Воно також розглядається як пов'язане з правом на отримання інформації, але окремо від нього, і «може по-різному характеризуватися в деяких правових

⁴⁴ *Хумматов проти Азербайджану*, Заяви №9852/03, 29 листопада 2007 року; №13413/04, п. 147.

⁴⁵ *Артико проти Італії*, Заява №6694/74, 13 травня 1980 року, п. 33.

⁴⁶ «Заохочення і захист прав людини, Дослідження про право на встановлення істини», *Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини*, Документ ООН №E/CN.4/2006/91, 8 лютого 2006 року, п. 7.

⁴⁷ *Ibid* п. 8.

⁴⁸ *Ibid* п. 12.

⁴⁹ *Ibid* п. 19.

⁵⁰ *Ibid*.

⁵¹ *Ibid* п. 20.

⁵² *Ibid* п. 29.

⁵³ «Заохочення і захист прав людини, Дослідження про право на встановлення істини», *Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини*, Документ ООН №E/CN.4/2006/91, 8 лютого 2006 року, п. 6-8, 12, 19-20, 23, 29, 36.

системах як право знати або право бути проінформованим або право на свободу інформації»⁵⁴ Можна стверджувати, що право на отримання інформації відіграє важливу роль у реалізації права на встановлення істини.⁵⁵

Спеціальний доповідач зі сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків і гарантіям неповторення зазначив, що «незважаючи на відсутність конкретної міжнародної конвенції про право на встановлення істини, національні суди і міжнародні судові органи розробили ряд рішень, які забезпечують основу для забезпечення потерпілих і їх сімей правом на істину».⁵⁶ Більш того, Управління Верховного комісара ООН з прав людини пояснило, що «сукупність принципів захисту і заохочення прав людини за допомогою дій по боротьбі з безкарністю ... підтверджує невід'ємне право знати правду щодо грубих порушень прав людини і серйозних злочинів відповідно до міжнародного права».⁵⁷ Ці принципи конкретно стосуються «права знати правду про минулі події, які пов'язані зі скоєнням жорстоких злочинів, а також про обставини і причини, які призвели ... до скоєння цих злочинів».⁵⁸

Право на встановлення істини також було визнано міжнародними судами і розглядається як особливо важливе після серйозних порушень прав людини. За словами Менделя, «у таких випадках може бути недостатньо просто надати доступ до інформації, вже наявної в

⁵⁴ Верховний комісар організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ ООН), Резолюція з прав людини №2005/66, *Право на правду*, 20 квітня 2005 року, №E/CN.4/RES/2005/66

⁵⁵ *Ibid* п. 43.

⁵⁶ *Доповідь Спеціального доповідача зі сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків та гарантіям неповторення про його глобальне дослідження з питань правосуддя перехідного періоду*, Документ ООН №A/HRC/36/50/Add.1, 7 серпня 2017 року, п. 51.

⁵⁷ «Заохочення і захист прав людини, Дослідження про право на встановлення істини» *Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини*, Документ ООН №E/CN.4/2006/91, 8 лютого 2006 року, п. 4.

⁵⁸ *Ibid* п. 4.

розпорядженні державних органів; можливо знадобиться піти далі, зібрати і узагальнити нову інформацію, щоб встановити правду про минулі зловживання».⁵⁹

В якості подальшого визнання важливості права на встановлення істини, особливо в контексті грубих порушень прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, Рада ООН з прав людини призначила Спеціального доповідача зі сприяння встановленню істини, справедливості, відшкодування шкоди і гарантій неповторення в 2011 році для збору «відповідних інформація про ситуацію в країні ... що стосуються сприяння встановленню істини, справедливості, відшкодування шкоди і гарантій неповторення у зв'язку з грубими порушеннями прав людини і серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права», і «для виявлення, обміну і поширення передової практики і набутого досвіду» і «потенційних додаткових елементів з метою рекомендації шляхів і засобів для поліпшення і посилення сприяння встановленню істини, справедливості, відшкодування збитку і гарантіям неповторення».⁶⁰ У своїй доповіді за 2013 рік Спеціальний доповідач заявив, що:

у період після репресій або конфлікту право на встановлення істини слід розуміти як вимагає від держав створення інститутів, механізмів і процедур, які можуть призвести до встановлення істини, що розглядається як процес пошуку інформації і фактів про те, що насправді мало місце, для сприяння боротьбі з безкарністю, до відновлення верховенства права і, у кінцевому рахунку, до примирення.⁶¹

З попереднього обговорення можна зробити висновок, що будь-які бажані позитивні результати щодо сприяння встановленню істини і справедливості залежать від доступу до інформації, наявної в розпорядженні міжнародних і національних органів прокуратури і

⁵⁹ Мендель (*supra note 12*) с. 5.

⁶⁰ Резолюція Ради ООН з прав людини 18/7, Документ ООН №A/HRC/18/7, 13 жовтня 2011 року.

⁶¹ Доповідь Спеціального доповідача зі сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків і гарантіям неповторення, Пабло де Грейффа, Документ ООН №A/HRC/24/42, 28 серпня 2013 року, п. 20.

судових установ, особливо тих, які мають юрисдикцію щодо масових злочинів, таких як геноцид, злочини проти людяності і воєнні злочини. Фактично, установи кримінального правосуддя можуть належним чином і в повній мірі гарантувати ці важливі права тільки в тому випадку, якщо вони активно надають інформацію про свою роботу зацікавленим громадам.

Дійсно, як зазначено в керівництві ЄКЕП, «прозорість життєво важлива для ефективного функціонування системи правосуддя»⁶² і всі міжнародні та національні слідчі органи, прокуратури та судові органи повинні зробити все можливе, щоб гарантувати право на інформацію, право на публічний судовий процес і право на встановлення істини.

Розділ 2 – Міжнародні та змішані суди та органи прокуратури

Щоб визначити деякі кращі практики, які могли б інформувати і надихати українську владу, а також організації громадянського суспільства, коли вони приступають до своєї власної комунікаційної та інформаційно-просвітницької діяльності в контексті розслідування і судового переслідування міжнародних злочинів, ми тепер почнемо вивчення того, як міжнародні та змішані суди і прокуратури виконують свої обов'язки щодо комунікацій та інформаційно-просвітницької діяльності.

Міжнародне кримінальне правосуддя бере свій початок від Нюрнберзького і Токійського військових трибуналів, створених після Другої світової війни. Однак для цілей даного дослідження основна увага буде приділена комунікаційним зусиллям деяких з більш пізніх міжнародних і змішаних судів, створених за останні 30 років, а саме:

Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (МТКЮ), перший сучасний міжнародний кримінальний трибунал у справах про геноцид, воєнні злочини і злочини

⁶² Посібник ЄКЕП (*supra note 4*).

проти людяності і перший, який створив департамент громадської інформації та інформаційно-просвітницьку діяльність;

Спеціальний суд по С'єрра-Леоне (СССЛ), перший змішаний Міжнародний кримінальний трибунал з геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності, інформаційно-просвітницька діяльність якого вважається досить успішною;

Спеціальний трибунал по Лівану (СТЛ), перший міжнародний трибунал по тероризму, перший з заочними судовими процесами і перший, який включив вимогу про роз'яснювальну роботу в свої Правила процедури і доказування; та

Міжнародний кримінальний суд (МКС), єдиний постійний Міжнародний суд, що володіє юрисдикцією щодо геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та агресії.

2.1. Передумови

Комунікаційні проблеми, з якими стикаються міжнародні та змішані суди, значною мірою залежать від загального середовища, в якому вони працюють/-вали. Це включає в себе спосіб їх створення, географічне розташування, період часу і злочини, щодо яких вони мають юрисдикцію, а також переважаючі політичні та соціальні обставини. Кожна розглянута установа працює (або експлуатується) в різних умовах. МКТЮ був заснований Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй в 1993 році в якості першого сучасного трибуналу, що займається особливо тяжкими злочинами. До 2017 року, коли він закрив свої двері, трибунал завершив понад 100 справ і притягнув до відповідальності кількох з тих, хто несе найбільшу відповідальність за злочини, вчинені після розпаду колишньої Югославії.⁶³ МКС є установою, заснованою договором, учасниками якої є 123 держави⁶⁴ та єдиний постійний Міжнародний кримінальний трибунал на сьогоднішній день. СССРЛ був

⁶³ Більш детальну інформацію про МКТЮ можна знайти за посиланням: <https://www.icty.org>.

⁶⁴ Міжнародний кримінальний суд, «Держави-учасниці Римського статуту» URL: https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx.

першим змішаним трибуналом, що складався як з міжнародних, так і з національних суддів і персоналу, і першим, який базувався в країні, над якою він мав юрисдикцію.⁶⁵ СТЛ - це перший міжнародний або гібридний⁶⁶ трибунал, що має юрисдикцію щодо тероризму (як це визначено в ліванському законодавстві) і перший, який проводить судові процеси за відсутності обвинуваченого.

З точки зору організаційної структури і правил, що регулюють кримінальне судочинство, між цими установами набагато більше подібності, ніж відмінностей. Помітними винятками є участь потерпілих (передбачено в МКС і СТЛ, але не в МТКЮ і СССЛ) і канцелярія захисту в якості органу трибуналу (тільки в СТЛ).

Всі міжнародні та змішані суди стверджують, що вони застосовують найвищі стандарти з точки зору дотримання прав людини. У своїй першій щорічній доповіді МТКЮ заявив, що «Статут трибуналу включає в себе всі основні гарантії справедливого і оперативного судового розгляду, які закріплені в міжнародних документах щодо захисту прав людини».⁶⁷ Стаття 21 статуту МКС говорить, що «застосування і тлумачення закону відповідно до цієї статті повинні відповідати міжнародно визнаним правам людини». У Статуті СТЛ говориться, що при розробці Правил процедури та доказування трибуналу, судді «повинні керуватися, у відповідних випадках, ліванським кримінально-процесуальним кодексом, а також іншими довідковими матеріалами, що відображають найвищі стандарти міжнародного кримінального судочинства».⁶⁸ Як наслідок, можна зробити висновок, що всі

⁶⁵ Важливо відзначити, що, хоча всі судові процеси у справі СССЛ проводилися у Фрітауні, Сьєрра-Леоне, судовий процес проти обвинуваченого найвищого рівня - Чарльза Тейлора, колишнього президента Ліберії - був проведений в Нідерландах з міркувань безпеки. Більше інформації за посиланням: <http://www.rscsl.org>.

⁶⁶ Змішаний трибунал - це трибунал, який застосовує національне і міжнародне право і має як національних, так і міжнародних суддів і співробітників. Спеціальний трибунал по Лівану застосовує ліванське кримінальне право, і четверо з його 11 суддів є ліванцями.

⁶⁷ *Перший річний звіт МКТЮ*, Документ ООН №A/49/342; S/1994/1007, 29 серпня 1994 року, п. 58.

⁶⁸ Стаття 28(2) Статут СТЛ.

міжнародні та змішані суди взяли на себе відповідальність гарантувати права на інформацію та публічний судовий процес, а також похідне право на встановлення істини.

2.2. Правова база

Ключові нормативні документи-статути і Правила процедури і доказування МТКЮ, СССЛ, СТЛ і МКС – конкретно передбачають принцип прозорості відповідно до стандартів в області прав людини. Статут гарантує обвинуваченому «публічне слухання».⁶⁹ Правила містять положення про те, що «розгляд справи у палаті суду, за винятком обговорень Судової Палати, проводиться відкрито, якщо не передбачено інше»⁷⁰ і доручає Секретарю вести Журнал обліку з «усіма подробицями кожної справи», який буде відкритий для громадськості.⁷¹ У цих же документах також обмовляється, що судові рішення «повинні бути винесені публічно».⁷² Зазначені винятки зазвичай стосуються захисту свідків.⁷³

Статут МКС гарантує обвинуваченому право на публічне слухання, а Правила зобов'язують секретаря вживати «заходів для складання і збереження повного і точного запису всіх судових розглядів, у тому числі стенограми, аудіо- та відеозаписи та інші засоби запису звуку або зображення»;⁷⁴ вкажіть, що «Судова Палата може дозволяти особам, які не є Секретарем, робити фотографії, аудіо- і відеозаписи та інші засоби запису звуку або зображення судового процесу»;⁷⁵ і що «рішення Судової Палати щодо прийнятності справи,

⁶⁹ Див. Стаття 21, Статут МКТЮ, Стаття 17, Статут СССЛ, Стаття 16, Статут СТЛ, та Стаття 67, Статуту МКС.

⁷⁰ Див. Правило 78 МКТЮ та СССЛ ППД та Правило 136 СТЛ ППД.

⁷¹ Див. Правило 36 МКТЮ ППД, Правило 54 СТЛ ППД або Правило 15 МКС ППД. Однак фактичний зміст Книги записів додатково не визначено.

⁷² Див. Правила 98ter, 100 and 117 МКТЮ ППД, Правило 144 МКС ППД, Правила 168, 171 та 188 СТЛ ППД.

⁷³ Див. Стаття 22, Статут МКТЮ, Стаття 17, Статут СССЛ, Стаття 16, Статут СТЛ, та Стаття 68, Статут МКС.

⁷⁴ Правило 137 МКС ППД.

⁷⁵ Правило 137 МКС ППД.

юрисдикції Суду, кримінальної відповідальності обвинуваченого, вироку та відшкодування шкоди повинні оголошуватися публічно».⁷⁶

СТЛ, унікально, включив інформаційно-просвітницьку діяльність в Правила процедури і доведення трибуналу, доручивши секретарю створити інформаційно-просвітницьку програму для «поширення точної і своєчасної інформації серед громадськості, особливо в Лівані, про загальну роль і функціонування Трибуналу, і ... проводити інформаційно-просвітницьку діяльність пов'язану з потерпілими ⁷⁷ МКС включає інформаційно-просвітницьку діяльність у свої внутрішні правила секретаріату.⁷⁸ Крім того, в розділі, присвяченому участі потерпілих і відшкодуванню збитків, Регламент МКС говорить, що при визначенні заходів, необхідних для додання належної гласності розгляду, секретаріат повинен враховувати конкретний контекст і такі фактори, як «мови або діалекти, на яких говорять, місцеві звичаї і традиції, рівень грамотності і доступ до засобів масової інформації».⁷⁹

⁷⁶ Правило 144 МКС ППД.

⁷⁷ Правило 52 СТЛ ППД: «Група інформаційно-просвітницької діяльності: (А) секретар створює в Секретаріаті групу інформаційно-просвітницької діяльності для (і) поширення точної і своєчасної інформації серед громадськості, особливо в Лівані, про загальну роль і функціонування Трибуналу і (іі) здійснення інформаційно-просвітницької діяльності, пов'язаної з потерпілими. В) при призначенні персоналу належна увага повинна приділятися найму кваліфікованих Ліванських громадян».

⁷⁸ Регламенти МКС про Реєстр, Положення *5bis*: «Громадська інформація та інформаційно-просвітницька діяльність: 1. На виконання мандату Секретаря з надання інформації відповідно до підправила 1 правила 13 Правил процедури та доказування, Секретаріат забезпечує публічне поширення належної, нейтральної та своєчасної інформації про діяльність суду через публічну інформацію та інформаційно-просвітницьку діяльність. 2. Програми інформування громадськості мають бути спрямовані на сприяння суспільному розумінню та підтримці роботи суду. З цією метою Секретаріат може використовувати різні засоби комунікації, включно з друкованими та мовними засоби масової інформації, інтернет-технології, відвідування суду та публічні виступи посадових осіб суду. 3. Інформаційно-просвітницька діяльність повинна бути спрямована на те, щоб зробити судові розгляди доступний для тих громадян, які постраждали через ситуації та справи, що знаходяться на розгляді суду. З цією метою Секретаріат повинен розробити відповідні засоби і стратегії комунікації, такі як консультації і збори в мерії, радіо і телевізійні програми, листівки, буклети, плакати і відеоролики». (2018 року), URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RegulationsRegistryEng.pdf>

⁷⁹ *Ibid* Положення 103.

Будучи першим сучасним міжнародним кримінальним трибуналом, рішення якого послужили важливим прецедентом, МТКЮ дотримувався думки, що «оскільки діяльність трибуналу становить загальний суспільний інтерес ... за умови необмеженого розсуду Судова палата у кожній справі, доступ громадськості та засобів масової інформації до слухань повинен бути максимально вільним. Перед кожним слуханням для публіки і преси виділяються вільні місця».⁸⁰

У своєму першому рішенні на прохання про заходи захисту свідків Судова палата МТКЮ пояснила, що «переваги публічних слухань добре відомі. Головна перевага доступу преси та громадськості полягає в тому, що це допомагає забезпечити справедливість судового розгляду» і процитував прецедентне право ЄСПЛ: «роблячи здійснення правосуддя видимим, публічність сприяє досягненню мети ... справедливого суду, гарантія якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства».⁸¹ Судова палата також додала, що, хоча тлумачення ЄСПЛ статті 6 ЄКПЛ застосовні до звичайних кримінальних справ, Міжнародний трибунал розглядає злочини, які вважаються настільки жакливими, що вимагають універсальної юрисдикції, і підкреслила, що «Міжнародний трибунал виконує просвітницьку функцію, і публікація його діяльності допомагає досягти цієї мети».⁸²

У наступній справі інша Судова палата додала:

розгляд в цьому трибуналі має бути, наскільки це можливо, відкритим... Окрім причин, через які публічний суд сприяє суспільному знанню та розумінню і може мати загальний

⁸⁰ Другий річний звіт про МКТЮ, Документ ООН №A/50/365; S/1995/728, 23 серпня 1995 року, п. 87.

⁸¹ Рішення за клопотанням Прокурора про життя заходів захисту для потерпілих і свідків, *Тадич* (ІТ-94-1), Судова палата, 10 серпня 1995 року, п. 32.

⁸² *Ibid* п. 28, 32.

стримує ефект, громадськість повинна мати можливість оцінити справедливість суду. Правосуддя має не тільки здійснюватися, а й процес його здійснення має бути видимий.⁸³

Відповідно до вищевикладеного, ключові нормативні документи міжнародних і змішаних судів, а також їх судова практика гарантують принципи публічного суду і прозорості відповідно до стандартів в області прав людини.

2.3. Структура

Що стосується структури, то всі міжнародні та змішані судові установи, включно з МТКЮ, СССЛ, МКС і СТЛ, мають відділи з інформування громадськості та інформаційно-просвітницької діяльності у складі своїх секретаріатів, і більшість з них також мають окремі підрозділи з інформування громадськості в прокуратурах.

Канцелярії прокурора (КП) є органами в міжнародних і змішаних судах. Вони відповідають як за розслідування, так і за судове переслідування. У більшості випадків і відповідно до виявленої передової практики у КП є окремі представники і підрозділи з інформування громадськості, які роблять заяви від імені Прокурора, відповідають на запити ЗМІ і стежать за новинами, щоб виявляти і усувати непорозуміння. У перші роки у МКТЮ був тільки один речник. У 1998 році ситуація змінилася, і Трибунал повідомив у своєму щорічному звіті, що «Судові палати і канцелярія прокурора повинні мати різних речників, щоб їх можна було чітко ідентифікувати і відрізнити один від одного».⁸⁴ У своєму Керівництві з розвиненої практики, випущеному в 2009 році, МТКЮ заявив наступне:

⁸³ Постанова за клопотанням захисту відповідно до Правила 79, *Кунарац, Ковач і Вукович* (IT-96-23 & 23/1), Судова палата, 22 березня 2000 року, п. 5.

⁸⁴ *П'ятий щорічний звіт МКТЮ*, Документ ООН №A/53/219S/1998/737AS, 10 серпня 1998 року, URL: https://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_1998_en.pdf, п. 193.

Збереження цілісності та незалежності судової системи має життєво важливе значення. Цей основний принцип повинен бути відображений в організаційній структурі служби зв'язку. Кожному з двох головних органів цієї установи, Судовим палатам, очолюваними головою МТКЮ, з одного боку, і Прокуратурою, з іншого, потрібне власне Бюро зі зв'язків з громадськістю, включно з власним речником. Персонал МКТЮ, у тому числі окремі прокурори, не повинен звертатися до засобів масової інформації з приводу своїх справ і повинен бути захищений речником від щоденних запитів ЗМІ.⁸⁵

У 2019 році Асамблея держав-учасниць МКС заснувала незалежний експертний огляд і попросила їх визначити шляхи зміцнення МКС і системи Римського статуту і поліпшення їх загального функціонування, а також винести конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності, продуктивності і результативності МКС.⁸⁶ У 2021 році експерти опублікували *Заключну доповідь незалежного експертного аналізу Міжнародного кримінального суду та системи Римського статуту* (Звіт НЕА). У звіті вони відзначили, що у КП МКС немає речника або старшого радника по ЗМІ і, отже, немає старшого співробітника, який би повністю займався зовнішніми комунікаціями.⁸⁷ Вони порадили, що досвідчений медіа-експерт міг би сприяти швидкій підготовці інформаційних матеріалів і що спеціальний речник міг би позбавити прокурора і заступника прокурора, а також інших співробітників КП від щоденних запитів ЗМІ і частих зустрічей зі ЗМІ.⁸⁸ Відповідно до цих зауважень у звіті НЕА рекомендувалося розширити можливості відділу з інформування громадськості КП, найняти старшого співробітника зі зв'язків зі ЗМІ для керівництва

⁸⁵ Керівництво МТКЮ з усталеної практики (2009 року) URL: <https://www.icty.org/en/press/manual-developed-practices-launched>, с. 190-191.

⁸⁶ *Незалежний експертний огляд Міжнародного кримінального суду та системи Римського статуту: Заключна Доповідь*, 30 вересня 2020 року, URL: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP19/IER-Final-Report-ENG.pdf, с. 7 (цитовання опущене).

⁸⁷ *Ibid* с. 51.

⁸⁸ *Ibid*.

відділом і виконання функцій речника КП і щоб підрозділ функціонував безпосередньо під керівництвом Прокурора.⁸⁹

Що стосується структури, то досвід показав, що прокуратури та судові органи повинні мати окремих речників і відділи комунікацій, в яких працюють досвідчені експерти з комунікацій.

2.4. Комунікації з громадськістю

Міжнародні та змішані суди відносно послідовні у своєму підході до комунікацій та інформаційно-просвітницької діяльності. Вони ведуть активну діяльність в інтернеті, де вони забезпечують пряму (з 30-хвилинною затримкою) трансляцію судових розглядів, інформацію про справи, нормативні та інших публічні документи (у тому числі статuti, Правила процедури і доказування, важливі документи, накази, рішення, судові рішення, стенограми судових засідань).⁹⁰ Усі установи також призначили принаймні одного речника (для Секретаріату і Палат) для розгляду запитів ЗМІ⁹¹ і регулярно випускати прес-релізи для інформування засобів масової інформації про важливі події.⁹² Вони також активні в соціальних мережах (таких як LinkedIn, Twitter, Facebook, Flickr, YouTube) і публікують стислий виклад основних судових рішень і свідчень в суді з метою допомогти ЗМІ та іншим особам, які стежать за роботою установи.⁹³ Відділам зі зв'язків з громадськістю міжнародних і змішаних судів доручено налагодити стійкий двосторонній зв'язок, сприяти

⁸⁹ *Ibid.* Варто відзначити, що в грудні 2021 року відділ зі зв'язків з громадськістю МКС оголосив про призначення на посаду речника.

⁹⁰ *Див.*, наприклад, МКТЮ URL: <https://www.icty.org>, СТЛ URL: <https://www.stl-tsl.org>, МКС URL: <https://www.icc-cpi.int/>.

⁹¹ *Див.*, наприклад, СТЛ «СТЛ призначає речника» URL: <https://www.stl-tsl.org/en/media/press-releases/3917-stl-appoints-spokesperson>.

⁹² *Див.*, наприклад, МКС «Новини» URL: <https://www.icc-cpi.int/news> або МКТЮ «Преса» URL: <http://www.icty.org/en/press>.

⁹³ *Див.*, наприклад, МКС «Справи» URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/cases.aspx> або СТЛ «Зведення» URL: <https://www.stl-tsl.org/en/media/stl-bulletin>.

розумінню і підтримці судового процесу і роз'яснювати неправильні уявлення і непорозуміння, щоб постраждалі громади могли стежити за судовими процесами.⁹⁴

Різноманітні культурні та соціальні умови, в яких діють/-ли МТКЮ, МКС, СССЛ і СТЛ, створюють складні і дуже різні проблеми з точки зору комунікації та інформаційно-просвітницької діяльності. Наприклад, в колишній Югославії високо розвинені як електронні, так і друковані засоби масової інформації, і велика частина населення має доступ до телебачення, радіо і паперових газет. У той же час основні засоби масової інформації як і раніше знаходяться під сильним впливом місцевих політиків, більшість з яких виступали проти роботи трибуналу. Інформаційно-просвітницька діяльність СССЛ зіткнулася в Сьєрра-Леоне з зовсім іншою проблемою – з тим, як достукатися до людей у віддалених селах, які не мають доступу до електрики або будь-яких засобів масової інформації. СТЛ, зі свого боку, доводилося стикатися з проблемами безпеки, через які інформаційно-просвітницькому персоналу не дозволялося виїжджати і проводити інформаційно-просвітницькі заходи за межі певного, відносно вузького радіусу за межами столиці Лівану, Бейрута. Нарешті, оскільки МКС є «світовим судом», перед ним стоїть завдання проведення інформаційно-просвітницької діяльності в багатьох країнах з різним рівнем економічного розвитку, різними культурами і різними мовами. Вирішуючи ці абсолютно різні завдання, суди стали вельми творчо підходити до проведення своїх інформаційно-просвітницьких заходів для громадськості, адаптуючи їх до різних контекстів і аудиторій. Деякі характерні приклади описані нижче.

2.4. Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (МТКЮ)

⁹⁴ «Стратегічний план інформаційно-просвітницької діяльності Міжнародного кримінального суду», ICC-ASP/5/12, 29 серпня 2006 року. Див. також МКТЮ «Інформаційно-просвітницька діяльність» URL: <http://www.icty.org/en/outreach/outreach-programme> або СТЛ «Ресурси» URL: <https://www.stl-tsl.org/en/about-the-stl/structure-of-the-stl/registry-stl/5225-the-public-information-and-communications-section>.

Щоб якомога більш безпосередньо зв'язатися з постраждалими громадами, МТКЮ провів серію з п'яти конференцій «подолання розриву» в 2004 і 2005 роках⁹⁵, під час яких основна увага приділялася завершеним справам, пов'язаним зі злочинами, вчиненими в конкретному регіоні. У цих заходах взяли участь посадові особи трибуналу з трьох його органів - Канцелярії Прокурора, Судової палати і Секретаріату - і близько 200 представників від кожної з місцевих громад. Обговорення привели до більш глибокого розуміння роботи МТКЮ і визнання як його досягнень, так і його недоліків.⁹⁶ Бранко Тодорович, тодішній президент Гельсінського комітету з прав людини в Республіці Сербській, зазначив, що «після участі в заходах з подолання розриву боснійці, включно з сербами, чия обізнаність про МТКЮ довгий час фільтрувалася місцевими політичними лідерами та етнічними ЗМІ, нарешті «змогли побачити фактичну правду, а не політичну... [і побачити, що] ця правда жахлива».⁹⁷

МТКЮ також заснував програму для охоплення молодих людей, що народилися в колишній Югославії після конфліктів 1990-х років, і заохочення їх ретельно перевіряти інформацію, яку подають як факт, оскаржувати загальноприйняті думки і розвивати власну позицію про конфлікти і роботу трибуналу. З моменту запуску програми в грудні 2011 року в проєкті взяли участь понад 8000 студентів з Боснії і Герцеговини, Хорватії, Косово, Чорногорії, Північної Македонії та Сербії.⁹⁸

⁹⁵ МТКЮ «Подолання розриву з місцевими громадами», URL: <https://www.icty.org/en/outreach/bridging-the-gap-with-local-communities>.

⁹⁶ Більш детальна інформація та детальні стенограми конференцій з Подолання розриву доступні за посиланням: <https://www.icty.org/en/outreach/bridging-the-gap-with-local-communities>.

⁹⁷ Бранко Тодорович, тодішній президент Гельсінського комітету з прав людини в Республіці Сербській, цитований Дайан Ф. Орендліхер 'Щоб винний був покараний: вплив МТКЮ в Боснії' МЦППП, Міжнародний центр правосуддя перехідного періоду, 2010 року, с. 103.

⁹⁸ МТКЮ «Робота з молоддю», URL: <https://www.icty.org/en/outreach/youth-outreach>.

Щоб охопити світову аудиторію, МТКЮ підготував сім тематичних документальних фільмів, з якими можна безкоштовно ознайомитися на веб-сайті трибуналу.⁹⁹ Фільми присвячені ключовій судовій практиці і деяким важливим справам Трибуналу і були представлені і поширені як в колишній Югославії, так і закордоном для широкого кола глядачів. Потерпілі позитивно відреагували, а учені, громадянське суспільство та студенти використовують їх як освітні інструменти.

2.4.2. Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (СССЛ)

СССЛ був «першим судом, який з самого раннього етапу розглядав інформаційно-просвітницьку діяльність і спадщину в якості основних елементів своєї роботи».¹⁰⁰ Суд відреагував на проблеми в галузі комунікації в Сьєрра-Леоне, поширивши буклети з картинками, що роз'яснюють роботу суду, організувавши групові дискусії по радіо і телебаченню, покази судових процесів, щотижневі зведення судових розглядів, рекламні кампанії і театральні постановки, деякі з яких відбувалися у віддалені провінції. Вони також провели навчальні семінари для інструкторів. Інформаційно-просвітницька діяльність СССЛ призвела до створення шкільних клубів з прав людини та миру, а також клубів «*Accountability Now*» в університетах по всій країні, які вивчали більш широкі питання правосуддя, відповідальності та прав людини.¹⁰¹

Досить часто зазначають, що помітний успіх інформаційно-просвітницької діяльності СССЛ почали помічати ще на початку. Ще до заснування суду різні міжнародні та місцеві

⁹⁹ МТКЮ «Документальні фільми», URL: <https://www.icty.org/en/outreach/documentaries>.

¹⁰⁰ СССЛ та Немає Миру Без Справедливості, «Забезпечення справедливості: оцінка впливу та спадщини Спеціального суду по Сьєрра-Леоне в Сьєрра-Леоне і Ліберії», 2012 року, URL: <http://www.npwj.org/content/Making-Justice-Count-Assessing-impact-and-legacy-Special-Court-Sierra-Leone-Sierra-Leone-and>, с. 1.

¹⁰¹ Рейчел Керр і Джессіка Лінкольн, «Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне: охоплення, спадщина і вплив, Заключна Доповідь», лютий 2008 року, Дослідницька група з воєнних злочинів, Відділ воєнних досліджень Королівського коледжу, Лондонський університет, с. 11-12.

НГО взаємодіяли з громадами по всій Сьєрра-Леоне з метою поширення інформації та вислуховування думок постраждалих громад. Коли в 2002 році прибула перша невелика група судових чиновників, перший прокурор суду брав участь у зборах в Ратуші, які в кінцевому підсумку охопили всі округи країни, а секретаріат створив інформаційно-просвітницький відділ з представництвами по всій країні для поширення інформації та сприяння роз'яснювальній роботі з боку звинувачення, а також сторони захисту.¹⁰²

У 2012 році СССЛ доручив провести опитування про вплив і спадщину Суду, «щоб отримати уявлення людей про повноваження і діяльність СССЛ і встановити його вплив через його судові процеси, його роботу по спадщині і його інформаційно-просвітницьку програму». ¹⁰³ Його результати показали, що «інформаційно-просвітницький відділ відіграв вирішальну роль в інформуванні громадськості та залученні її до роботи СССЛ». ¹⁰⁴ У своїх висновках автори заявили:

Досягнення та проблеми інформаційно-просвітницького відділу можуть послужити хорошим прикладом для майбутніх трибуналів щодо важливості інформаційно-просвітницької діяльності для забезпечення того, щоб вплив міжнародних судів і трибуналів відчувалося населенням, яке постраждало від злочинів. Вони також повинні послужити уроком про те, що інформаційно-просвітницька діяльність повинна бути пріоритетною з самого початку і охоплюватися повноваженнями міжнародних судів і трибуналів. Таким чином, проблеми, з якими стикається інформаційно-просвітницький відділ СССЛ, особливо фінансові труднощі, можна передбачити і уникнути з самого початку.¹⁰⁵

¹⁰² Ерік Вітте, «Міжнародні злочини, Місцеве правосуддя, Керівництво для розробників політики в області верховенства права, донорів і виконавців», Ініціатива «Правосуддя відкритого суспільства», 2011 року, с. 36-37.

¹⁰³ СССЛ «Обстеження впливу» (*supra note* 100), с. 59.

¹⁰⁴ *Ibid* с. 14.

¹⁰⁵ *Ibid*.

2.4.3. Спеціальний трибунал по Лівану (СТЛ)

СТЛ також з самого початку підтримував зв'язок з місцевими громадами і створив інформаційно-просвітницький відділ в Лівані на самому ранньому етапі існування трибуналу. Щоб впоратися з обмеженнями ресурсів і безпеки, а також з дуже складним політичним середовищем у Лівані, інформаційно-просвітницька діяльність СТЛ була орієнтована на спеціалізовану аудиторію, таку як юристи, академічне співтовариство і громадянське суспільство, і розширила стратегію інформаційно-просвітницької діяльності, включивши в неї більш широке обговорення міжнародного кримінального правосуддя як інструменту, за допомогою якого можна краще пояснити роботу самого СТЛ. Наприклад, щоб допомогти ЗМІ, юристам, науковим колам та НГО стежити за своєю роботою, СТЛ опублікував глосарій юридичних термінів арабською, англійською та французькою мовами та сприяв перекладу основної книги Антоніо Кассезе «Міжнародне кримінальне право» на арабську мову. Опублікований в 2015 році, він є першим всеосяжним підручником з цього предмету на арабській мові. Інформаційно-просвітницький відділ СТЛ також організував кілька робочих візитів до Нідерландів і запросив провідних редакторів і журналістів Ліванських ЗМІ, юристів, представників НГО, учених і студентів не тільки в штаб-квартиру трибуналу, але і в інші міжнародні судові установи в Гаазі.

Крім того, СТЛ використовував (у той час, до пандемії) інноваційний підхід до освіти, щоб донести до різних аудиторій інформацію про міжнародне кримінальне правосуддя. Трибунал у партнерстві з Інститутом Ассера в Гаазі і університетами Лівану організував курс з міжнародного кримінального права, який викладачі Інституту Ассера в Гаазі проводили по відеозв'язку для студентів, які зібралися в одному з 11 університетів-учасників з Лівану. У 2011–2020 роках курс відвідали понад 1500 студентів, які вивчають юриспруденцію, політологію та міжнародні відносини, понад 120 з яких також брали участь

в ознайомлювальних поїздках до Гааги.¹⁰⁶ Як наслідок, деякі з Ліванських університетів почали пропонувати спеціалізовані курси з міжнародного кримінального права, брати участь в інших двосторонніх і багатосторонніх проєктах, а деякі випускники обрали спеціалізацію в цій галузі і почали викладати. Найголовніше, що за сприяння та підтримки інформаційно-просвітницького відділу СТЛ професори, які беруть участь у програмі, створили ліванську неурядову організацію - Ресурсний центр міжнародного правосуддя та правосуддя перехідного періоду (РЦМПППП). Після відкриття СТЛ, програма, яка була описана як «найкраща спроба примирення в Лівані»,¹⁰⁷ продовжується.¹⁰⁸

2.4.4. Міжнародний кримінальний суд (МКС)

МКС, зі свого боку, є першим і, мабуть, єдиним міжнародним судом, який опублікував свою *Комплексну стратегію зовнішніх зв'язків, громадської інформації та інформаційно-просвітницької діяльності*.¹⁰⁹ У ній Суд встановлює «цілі, рамки і механізми для діяльності із зовнішніх комунікацій»¹¹⁰ та пояснює, що Стратегія «координує зовнішні зв'язки, публічну інформацію та інформаційно-просвітницьку діяльність Президії, Канцелярії Прокурора (КП) і Секретаріату; забезпечуючи, щоб ці різноманітні види діяльності підпадали під загальну стратегію з взаємодоповнюючими ідеями, заходами і цілями».¹¹¹ МКС також опублікував ряд інформаційно-просвітницьких звітів, в яких досить докладно описуються здійснені заходи.¹¹²

¹⁰⁶ СТЛ, «Міжуніверситетська програма», URL: <https://www.stl-tsl.org/en/outreach/inter-university-programme>.

¹⁰⁷ Жорж Масі, Професор Американського університету науки і технологій, обговорення файлу автором. Також цитується тут: <https://www.stl-tsl.org/en/outreach/inter-university-programme>.

¹⁰⁸ Т.М.С. Asser Institute, «Міжуніверситетська програма в Лівані» URL: <https://www.asser.nl/education-events/inter-university-programme-in-lebanon/>.

¹⁰⁹ Комплексна стратегія МКС (*supra note 3*).

¹¹⁰ Комплексна стратегія МКС (*supra note 3*), с. 1.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² З користю зібраний на МКС *Форму* URL: <https://iccforum.com/background/outreach>.

Через свою широку територіальну юрисдикцію МКС має три основні аудиторії, які повинні розуміти його рішення та процес, за допомогою якого вони досягаються: міжнародна аудиторія (критично важлива для досягнення універсальності у прийнятті Римського статуту та для загального стримування); національна аудиторія в державах-учасницях (критично важлива для вербування найкращого персоналу, заохочення прийняття судової практики МКС та забезпечення постійної державної підтримки); і національна аудиторія в державах, в яких виникають справи, незалежно від того, є вони державами-учасницями чи ні (вкрай важливо заохочувати свідків до співпраці і переконувати усі сторони конфлікту в тому, що і з обвинуваченими, і з потерпілими поводяться справедливо).¹¹³

Щоб охопити цю різноманітну, а іноді і розбіжну аудиторію, МКС і його відділ комунікації повинні були реалізувати цілий ряд інформаційно-просвітницьких стратегій. Наприклад, в рамках своєї інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням і для охоплення постраждалих громад у віддалених районах країн, де склалася ця ситуація, інформаційно-просвітницький відділ МКС організував покази відеозаписів із залів суду відповідних судових засідань, а також прямі відео- і радіотрансляції важливих моментів судового процесу. Інформаційно-просвітницькі співробітники часто виїжджали у віддалені райони і брали участь в радіо- і телепрограмах, представляючи відеозаписи засідань.¹¹⁴ У кожній країні інформаційно-просвітницька діяльність із засобами масової інформації, юристами та академічними колами включала численні заходи, спеціально призначені для журналістів, юристів та студентів, відповідно.¹¹⁵

¹¹³ Експертна ініціатива щодо підвищення ефективності Міжнародного кримінального суду, грудня 2014 року, URL: <http://www.legal-tools.org/doc/3dae90/>, с. 229.

¹¹⁴ МКС «Взаємодія з громадами - звіт про діяльність у країнах, пов'язаних із ситуацією», січня 2011 - жовтня 2014 років, URL: https://iccforum.com/media/background/outreach/2014-11-17_Public_Information_and_Outreach-Engaging_with_Communities-Advance_Copy.pdf.

¹¹⁵ *Ibid.*

В рамках новаторського підходу до роботи з міжнародним співтовариством юридичних експертів Канцелярія прокурора МКС підтримує проєкт Форум з прав людини від МКС в юридичній школі Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. Згідно з веб-сайтом,

Мета Форуму - дати можливість членам юридичної спільноти, урядам, науковцям та іншим особам обговорити складні питання міжнародного кримінального права, з якими стикається Канцелярія Прокурора в ході своєї роботи в МКС. Членство та участь у цьому форумі відкриті для всіх. Ми запрошуємо вас висловити свою думку, і ми просимо провести громадянську дискусію, яка безпосередньо зачіпає правову проблему, викладену в поточному питанні.¹¹⁶

Відображаючи його глобальний характер, веб-сайт МКС також надає важливі онлайн-ресурси для вчених і дослідників, дипломатів, юристів, ЗМІ, НГО, а також викладачів і учнів старших класів на різних офіційних мовах суду.¹¹⁷ Також інноваційним є те, що веб-сайт МКС пропонує типовий курс з Міжнародного кримінального права іспанською мовою. Для юристів у всьому світі онлайн-база даних МКС «Legal Tools»¹¹⁸ з можливістю пошуку є незамінним інструментом.

Цікаво, особливо для слідчих і прокурорів, що в 2018 році Палата попереднього провадження I (ППП) МКС щодо ситуації в державі Палестина розширила право потерпілих і постраждалих громад на інформацію до самих ранніх стадій попереднього розслідування. ППП конкретно доручила секретаріату суду «створити систему громадської інформації та інформаційно-просвітницьких заходів в інтересах потерпілих і постраждалих громад від ситуації в Палестині», заявивши, що «потерпілі також мають право надавати інформацію, отримувати інформацію від суду і спілкуватися з Ним, незалежно та

¹¹⁶ Форум МКС: <https://iccforum.com/about>.

¹¹⁷ МКС «Питання правосуддя», URL: <https://www.icc-cpi.int/get-involved/Pages/Justice-Matters.aspx>.

¹¹⁸ База даних юридичних інструментів МКС, URL: <https://www.legal-tools.org>.

самостійно від судового розгляду, у тому числі на стадії попереднього розслідування».¹¹⁹ У своєму рішенні ППП послалася на численні резолюції Асамблеї держав-учасниць МКС, в яких говориться, що потерпілими повинна надаватися достатня і точна інформація про роль і діяльність суду, і далі уточнив, що:

для того щоб Суд міг належним чином виконувати свої повноваження, вкрай важливо, щоб його роль і діяльність були належним чином зрозумілі і доступні, особливо потерпілим від ситуацій і справи, що розглядаються Судом. Інформаційно-просвітницька діяльність і діяльність з інформування громадськості в країнах, у яких виникли даній ситуації, мають найважливіше значення для зміцнення підтримки, суспільного розуміння і довіри до роботи Суду. У той же час вони дозволяють Суду краще розуміти побоювання і очікування потерпілих, з тим щоб він міг більш ефективно реагувати і роз'яснювати, при необхідності, будь-які непорозуміння.¹²⁰

Важливо відзначити, що в звіті НЕО МКС експерти відзначили значні затримки в роботі Суду/КП, оскільки зазвичай вона не починається до тих пір, поки не буде розпочато офіційне розслідування.¹²¹ Вони також зазначили, що єдиною інформацією, яка зазвичай надається КП під час попередніх розслідувань (ПР), є річний звіт та випадкові заяви в деяких ключових моментах під час ПР.¹²² З урахуванням цього і розвиваючи думку ППП щодо ситуації в Палестині, експерти запропонували, щоб за відсутності окремого інформаційно-просвітницького відділу експерти Секретаріату з комунікацій були залучені канцелярією Прокурора до підготовки до ПР якомога раніше, щоб допомогти КП сформуванню стратегію інформаційно-просвітницької діяльності відповідної ситуації, яка буде розслідувана.¹²³ Вони також рекомендували, щоб «план інформаційно-просвітницької

¹¹⁹ Становище в державі Палестина, Рішення про інформування та роз'яснювальну роботу з потерпілими ситуації, ІСС-01/18-2, 13 липня 2018 року, п. 10, 19.

¹²⁰ *Ibid* п. 7, 11. (цитуювання опущене).

¹²¹ МКС ППД (*supra note* 86) с. 126.

¹²² *Ibid*.

¹²³ МКС ППД (*supra note* 86) с. 127.

діяльності, принаймні, для кожної країни, якщо не для кожного регіону, повинен бути розроблений, а потім реалізований на етапі ПР в кожній ситуації». ¹²⁴

Експерти також наполегливо рекомендували МКС розробити скоординовану комунікаційну стратегію і забезпечити координацію в рамках всієї установи з питань комунікації ще до прийняття такої стратегії; розробити і впровадити інформаційно-просвітницький план на етапі попереднього розслідування для кожної ситуації; ¹²⁵ включення інформаційно-просвітницьких програм і заходів в рішення про проведення слідчих дій з самого початку; розробка комунікаційних матеріалів для поширення під час інформаційно-просвітницьких заходів, що охоплюють різні теми, а саме роль і повноваження суду, стратегію КП і хід розслідувань, права потерпілих і т. д.; і поліпшити доступ ЗМІ до суду шляхом одночасного проведення прес-конференцій в різних країнах/регіонах. ¹²⁶ Експерти також рекомендували покращити координацію між Асамблеєю держав-учасниць та МКС у проведенні кампаній з інформування громадськості та інформування і роз'яснення повноважень суду в окремих країнах. ¹²⁷ Ці рекомендації узгоджуються з деякими передовими практиками і уроками отриманими з роботи МТКЮ, СССЛ та інших міжнародних судів.

¹²⁴ МКС ППД (*supra note 86*) с. 127-128.

¹²⁵ На прохання Палати попереднього провадження це застосовується в ситуації з Палестиною.

¹²⁶ МКС ППД (*supra note 86*) с. 127-128.

¹²⁷ МКС ППД (*supra note 86*) с. 130.

2.4.5. Висновок

У наведених вище прикладах висвітлюються деякі з передових методів, розроблених в рамках інформаційно-просвітницьких зусиль міжнародних і змішаних судів і трибуналів. Досвід показує, що наявність окремих речників і підрозділів засобів масової інформації дозволяє суддям і прокуратурам належним чином інформувати громадськість про свої відповідні повноваження і завдання, і що ефективна комунікація повинна починатися якомога раніше, переважно навіть до офіційного початку розслідувань.

На додаток до надання інформації (за допомогою прес-релізів і роботи із засобами масової інформації, веб-сайтом або акаунтами в соціальних мережах), успішні комунікації включають в себе ефективну і ранню роз'яснювальну роботу, адаптовану до місцевої ситуації і цільової аудиторії. Для цього потрібна комплексна стратегія інформування та охоплення громадськості, яка включає вивчення передісторії та контексту кожної ситуації та постраждалих громад (у тому числі мови, якими розмовляють, рівень освіти, медіа-ландшафт, політичний та соціальний контекст); визначення відповідних цільових аудиторій (групи потерпілих, юристи, науковці, студенти та інші) та засобів комунікації, адаптованих до цих цільових аудиторій (друковані та аудіо-матеріали, відеопокази, збори в мерії, конференції, лекції, експертні дискусії, а також інші заходи). На практиці цілий ряд різноманітних інформаційно-просвітницьких ініціатив, орієнтованих на конкретні аудиторії, довели свою ефективність. Вони включають в себе буклети з картинками та відеопокази в районах з низьким рівнем грамотності, конференції для полегшення спілкування між розділеними спільнотами, молодіжні програми та привабливі аудіовізуальні матеріали для залучення молодого покоління, документальні фільми для інформування глобальної аудиторії, курси, глосарії та підручники з Міжнародного кримінального права в допомогу академічним і професійним співтовариствам.

Автори дослідження про вплив СССЛ досить чітко сформулювали свої рекомендації для інших судів і трибуналів:

Інформаційно-просвітницька діяльність є умовою успіху міжнародних судів і трибуналів як у залученні населення до співпраці, так і в забезпеченні впливу і спадщини міжнародних судів і трибуналів у країнах, що постраждали від злочинів. Як така, інформаційно-просвітницька діяльність повинна бути включена в офіційні повноваження міжнародних судів і трибуналів, переважно в їх установчий статут або в їх регламент, і повинна фінансуватися за рахунок регулярного бюджету суду. Фінансування інформаційно-просвітницької діяльності за рахунок окремих або добровільних внесків означає, що інформаційно-просвітницькі співробітники витрачають дорогоцінний час і енергію на пошук фінансування замість виконання найважливіших інформаційно-пропагандистських функцій. Інформаційно-просвітницька діяльність повинна починатися при першій же можливості, переважно всякий раз, коли вказується інтерес до конкретної країни або починається робота в конкретній країні, і повинна, наскільки це можливо, охоплювати всю країну, незалежно від того, де були скоєні злочини.¹²⁸

2.5. Управління очікуваннями

Міжнародні та змішані суди зазвичай створюються у відповідь на масові порушення прав людини і після руйнівного конфлікту. Вони ніколи не обіцяють «тільки» справедливі і публічні судові розгляди (що є основною юридичною вимогою правосуддя), але також

¹²⁸ СССЛ «Обстеження впливу» (*supra note* 100) с. 2.

прагнуть служити іншим позасудовим цілям,¹²⁹ такі як відновлення і підтримання миру, сприяння примиренню, зміцнення верховенства права або нарощування потенціалу, спрямованого на національну правову систему постраждалої країни. Наприклад, у своїй резолюції 827 Про заснування МТКЮ Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РадБез ООН) заявила, що установа кримінального трибуналу не тільки притягне винних до відповідальності, але і забезпечить припинення порушень міжнародного гуманітарного права і сприятиме відновленню і підтримці миру в колишній Югославії.¹³⁰ У Резолюції 1315 РадБез ООН щодо СССЛ говориться, що «заслуговує довіри система правосуддя і притягнення до відповідальності за дуже серйозні злочини, скоєні [в Сьєрра-Леоне], покладе край безкарності і сприятиме процесу національного примирення і відновленню і підтримці миру».¹³¹ Хоча деякі спостерігачі стверджують, що внесок у справу миру і примирення та інші позасудові цілі виходять за рамки повноважень судів,¹³² багато досліджень впливу зосереджені на їх виконанні та оцінюють, зокрема, чи призвели суди до миру або примирення або скоротили місце для заперечення. У свою чергу, у свою чергу, вони роблять дуже критичні висновки щодо досягнень міжнародних та змішаних судів у цьому аспекті і часто розглядають невдачі судів в комунікаціях та інформаційно-просвітницьких зусиллях.¹³³ Однак, багато з цих критичних зауважень не беруть до уваги,

¹²⁹ Термін «позасудові цілі» запозичений з термінології Ради ООН з прав людини в контексті Спеціального доручення та Спеціального доповідача щодо сприяння встановленню істини, справедливості, відшкодування збитків та гарантій неповторення (*Див.*

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/TruthJusticeReparation/Pages/Index.aspx>) і відноситься до примирення, нарощування потенціалу, зміцнення верховенства права і т. д.

¹³⁰ Резолюція РадБезу ООН 827, 25 травня 1993 року, S/RES/827 (1993 року), с. 1.

¹³¹ Резолюція РадБезу ООН 1315, с. 1 (преамбула).

¹³² *Див.*, наприклад, роботи Еріка Стовера і Харві М. Вайнштейна, Лейли Наді Садат, Джанін Н. Кларк, Брунуін Енн Лебоу та інших.

¹³³ Наприклад, дослідження про Міжнародний кримінальний трибунал у Руанді, включене до всеосяжного Керівництва ініціативи «Правосуддя відкритого суспільства», яке буде додатково розглянуто в Розділі 4, говориться, що, хоча інформаційно-просвітницькі зусилля трибуналу «дійсно підвищили рівень знань про діяльність трибуналу серед опитаних, це не призвело до збільшення позитивного сприйняття трибуналу або його ролі у сприянні примиренню». Ініціатива «Правосуддя відкритого суспільства», «варіанти правосуддя: Керівництво з розробки механізмів притягнення до відповідальності за тяжкі злочини», фонди "Відкрите суспільство», 2018 року, available at <https://www.justiceinitiative.org/uploads/89c53e2e-1454-45ef-b4dc-3ed668cdc188/options-for-justice-20180918.pdf>, с. 226.

що «причинно-наслідкові зв'язки надзвичайно важко, якщо не неможливо, встановити; ... [що] зміни, яких домагаються за допомогою механізму правосуддя перехідного періоду, будуть нелінійними, результатом множинних взаємодій численних суб'єктів; і ... [що] це буде важко передбачити, не кажучи вже про контроль,»¹³⁴ як попереджала Колін Дагган 12 років тому. Мірко Кларін також попередив у 2009 році, що якщо вплив МТКЮ «буде вимірюватися виключно поганим сприйняттям трибуналу, яке переважає, можливо, кращим варіантом дій було б закрити його двері, не чекаючи закінчення терміну його повноважень».¹³⁵ Зовсім недавно Марко Міланович прийшов до висновку, що довіра місцевого населення до Міжнародного суду залежить не від справедливості його процедур або масштабів його інформаційно-просвітницької програми, а від того, чи узгоджуються висновки суду з тим, що населення хоче почути.¹³⁶

Підсумовуючи, у рамках обмежень своїх нормативних актів і ресурсів міжнародні та змішані суди і більшість їх прокуратур першими впровадили комунікацію в судовому контексті і виконали чудову роботу по попереджувальному інформуванню зацікавленої громадськості про їх роботу. Незважаючи на це, їх вплив часто оцінюється на основі досягнення судами своїх позасудових цілей, таких як відновлення і підтримання миру, сприяння примиренню, зміцнення верховенства права або нарощування потенціалу. Діючи після грубих порушень прав людини, національні судові органи та прокуратура можуть зіткнутися з аналогічними проблемами, пов'язаними з виправданням очікувань щодо їх основних повноважень.

¹³⁴ Колін Дагган, «Редакційна Примітка», *Міжнародний журнал правосуддя перехідного періоду* (Том 4, 2010 року), с. 327

¹³⁵ Мірко Кларін, «Вплив судових процесів МТКЮ на громадську думку в колишній Югославії», *Journal of International Criminal Justice* 7 (2009 року), с. 89-96, 95-96.

¹³⁶ Марко Міланович, «Невдача у залищанні: коли місцева аудиторія, швидше за все, повірить Міжнародним кримінальним судам?», в К.Дж. Хеллер та ін. (ред.), *Оксфордський довідник з Міжнародного кримінального права* (Видавництво Оксфордського університету, 2020 року), с. 261-293, 292.

Розділ 3 – Національні суди та органи прокуратури

Оцінивши комунікаційні зусилля і передовий досвід міжнародних і змішаних судів і органів прокуратури, ми тепер перейдемо до вибору національних органів прокуратури і судових органів, що займаються міжнародними злочинами, з тією ж метою – вивчити, як вони виконують свої обов'язки щодо комунікації з громадськістю. Були прийняті до уваги наступні національні системи - Боснії і Герцеговини і, зокрема, її Палата з воєнних злочинів (ПВЗ) і Спеціальний відділ з воєнних злочинів в прокуратурі (СВВЗ), перший змішаний суд і прокуратура, вбудовані в національну систему¹³⁷ з юрисдикцією щодо особливо жорстоких злочинів; Німеччини, Швеції та Франції, як країн з великою кількістю справ, пов'язаних з міжнародними злочинами, і деякими дуже специфічними проблемами у недавніх судових процесах; і Нідерланди, як країна з давньою традицією розслідування воєнних злочинів і унікальним судовим процесом у справі МН17.

3.1. Передумови

Як буде зазначено надалі, національні прокуратури та національні судові органи розрізняються в тому, як вони надають інформацію громадськості. Цікаво, що для цього обговорення видається, що деякі органи прокуратури і поліція надають громадськості більше інформації, ніж суди. Пошук інформації, наданої національними судами країн, обраних для цього опитування, є трудомістким процесом. Пошук стає більш ефективним, якщо покладатися на веб-сайти таких НГО, як TRIAL, Human Rights Watch, Європейський центр конституційних прав і прав людини (ЄЦКППЛ), Сирійський центр правосуддя та підзвітності (СЦПП) та інші. Ці веб-сайти, хоча і явно дуже корисні, містять інформацію відфільтровану відповідно до політики та інтересів кожної НГО, і не дають цілісного

¹³⁷ З 2005 по 2012 рік ПВЗ та СВВЗ вважалися гібридними, оскільки в них входили міжнародні судді і прокурори. З 2012 року вони більше не були «гібридними», а були національним судом.

уявлення (наприклад, TRIAL фокусується на справах універсальної юрисдикції,¹³⁸ у той час як СЦПП фокусується на Сирії¹³⁹).

У всіх країнах і розглянутих справах, за винятком Боснії і Герцеговини, органи прокуратури і судові органи займаються злочинами, вчиненими за межами їх кордонів, і стикаються з деякими з тих проблем, що і міжнародні суди. Наприклад, в більшості випадків потерпілі від злочинів проживають в інших країнах (наприклад, в Сирії або Руанді) і говорять на мові, відмінній від офіційної мови суду. Крім того, число потерпілих часто набагато перевищує число тих, хто може офіційно брати участь в засіданні і, таким чином, користуватися будь-яким тлумаченням, наданим їм в залі суду відповідно до закону.

Як і Україна, Всі проаналізовані юрисдикції ратифікували МПГПП та ЄСПЛ, ухвалили закони про свободу інформації та гарантують право на публічний судовий розгляд у своїй конституції та/або законах. Це право ніколи не є абсолютним, і правові режими розрізняються щодо встановлених обмежень або повноважень на проведення закритих засідань. Різні правила також застосовуються до запису, фотографування та трансляції процесу.¹⁴⁰ Жоден з них не визначає точно, що означає проведення «публічного судового розгляду».

З урахуванням обсягу цього звіту, замість того, щоб детально зупинитися на правовому регулюванні (які суттєво відрізняються в різних країнах, оскільки вони стосуються відповідних прав на інформацію, публічний судовий розгляд і встановлення істини) і ефективності їх реалізації (яка в різній мірі відсутня в різних країнах), подальший аналіз

¹³⁸ Більш детальна інформація про TRIAL доступна за посиланням: <http://trialinternational.org>. Аналіз TRIAL, на жаль, не містить жодних посилань на те, яким чином суди надають інформацію про свою роботу. Такий аналіз вкрай необхідний для того, щоб установи могли усвідомити проблеми, з якими стикаються ті, хто їх досліджує.

¹³⁹ Більше інформації про СЦПП за посиланням <https://syriaaccountability.org/about/>.

¹⁴⁰ Вім Ворманс, «Прозорість судової системи, що сприяє підзвітності громадськості новим судовим органам», *Utrecht Law Review*, Том 3, Випуск 1 червня 2007 року, с. 151-152.

буде зосереджений на найбільш актуальних і найбільш повчальних (позитивних і негативних) прикладах з національної практики.

3.2. Боснія і Герцеговина

Спеціальний департамент з воєнних злочинів у прокуратурі (СПВЗ) та Палата з воєнних злочинів (ПВС) Боснії і Герцеговини (БГ) були створені в рамках стратегії завершення роботи МТКЮ, з тим щоб Трибунал міг передавати певні справи національним судовим органам, які здатні діяти відповідно до міжнародні стандарти.¹⁴¹ Їх юрисдикція поширюється на осіб, підозрюваних у скоєнні міжнародних злочинів (геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини), як це визначено в законодавстві БГ.¹⁴²

З самого початку була визнана необхідність прозорості та інформаційно-просвітницької діяльності, і в реєстрі ПВЗ був створений відділ громадської інформації та інформаційно-просвітницької діяльності (ВГГПД). Подібним чином, СПВЗ мав речника та невеликий відділ зв'язків з громадськістю. Ці відділення відповідали за інформаційно-просвітницьку діяльність та виконували функції координаторів зі зв'язків із засобами масової інформації для відповідних установ.¹⁴³ Також з самого початку Суд розробив амбітний інформаційно-просвітницький план, який включав створення національної мережі з п'яти регіональних інформаційних бюро, якими керують місцеві НГО, призначеними Судом.¹⁴⁴ Веб-сайт ПВЗ став корисним інструментом для всіх, хто цікавиться судовим переслідуванням за воєнні злочини в Сараєво, і надавав обвинувальні висновки і рішення, а також докладні щотижневі

¹⁴¹ Олена Нотон, «Притягнення до відповідальності за серйозні порушення прав людини» МЦППП 2018 року, с. 27.

¹⁴² База даних міжнародних злочинів. «Національні», URL: <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Courts/Domestic>

¹⁴³ ОБСЄ, «Здійснення правосуддя в Боснії і Герцеговині: огляд розгляду справ про воєнні злочини за період з 2005 по 2010 роки,» 2011 року, с. 86.

¹⁴⁴ Богдан Іванішевич, Палата з воєнних злочинів у Боснії і Герцеговині: від змішаного до національного суду (2008), Міжнародний центр правосуддя перехідного періоду, с. 35.

оновлення про діяльність суду, щоденний і щомісячний розклад та іншу інформацію. Більша частина матеріалів була доступна боснійською/хорватською/сербською та англійською мовами.¹⁴⁵

Спочатку ПВЗ і СПВЗ отримали високу оцінку за їх прозорість, особливо в порівнянні з іншими судовими установами та прокуратурами регіону.¹⁴⁶ Наприклад, незважаючи на той факт, що кримінально-процесуальні правила забороняють засобам масової інформації або представникам громадськості вести кіно- і телевізійний запис судових розглядів, Суд погодився надавати журналістам архівні відеоматеріали з судових процесів за запитом і за умови схвалення.¹⁴⁷

На жаль, багато з початкових інформаційно-просвітницьких планів згодом були скасовані. Через брак ресурсів, а також через недостатнє розуміння переваг проведення інформаційно-просвітницької діяльності, розроблені Стратегії інформування громадськості та інформаційно-просвітницької діяльності (що підкреслюють необхідність ретельного планування через складні умови, в яких Суд і Прокуратура здійснюють свої зв'язки з громадськістю) не були реалізовані.¹⁴⁸

Інформаційна прогалина призвела до того, що групи потерпілих висловили своє невдоволення щодо ПВЗ¹⁴⁹ і до 2010 року багато асоціацій потерпілих відкрито заявили, що вони не довіряють і не підтримують Суд або Прокуратуру.¹⁵⁰

¹⁴⁵ *Ibid* с. 37.

¹⁴⁶ Звіт ОБСЄ (*supra note* 143) с. 87.

¹⁴⁷ *Ibid* с. 88.

¹⁴⁸ *Ibid* с. 92.

¹⁴⁹ Human Rights Watch, *Правосуддя за злодіяння: Уроки міжнародної підтримки судових процесів у державному суді Боснії і Герцеговини* (2012 року), с. 43.

¹⁵⁰ Звіт ОБСЄ (*supra note* 143) с. 89.

У світлі цього Human Rights Watch попередила:

Починаючи з раннього етапу, директивним органам, донорам і національним органам влади слід приділяти пріоритетну увагу інформаційно-просвітницькій діяльності як важливому компоненту більш широких ініціатив щодо зміцнення довіри, спрямованих на підвищення розуміння громадськістю процесів притягнення до кримінальної відповідальності. Хоча донори давно визнали цінність інформаційно-пропагандистської роботи в контексті міжнародних судових установ, необхідність в ній не обов'язково очевидна для судів, що базуються в країні, де були скоєні злочини. Ситуація наближення суду до потерпілих не гарантує, що його вплив буде відчуватися більш гостро або його робота буде краще зрозуміла. У всякому разі, досвід Боснії демонструє цілком реальну можливість для національних політичних діячів висувати своєкорисливу критику судових установ, що ведуть чутливі справи. ...

Важливий урок Боснії полягає в тому, що суд і прокуратура повинні інформувати і залучати громадськість до своєї відповідної роботи, щоб скоротити простір для нападок на ці установи, які в іншому випадку могли б легше набирати обертів і процвітати.¹⁵¹

Що стосується структури, Human Rights Watch порадила:

Суд і, у тих випадках, коли прокуратура незалежна від суду, прокуратури повинні мати компетентних речників для ефективного і регулярної взаємодії із засобами масової інформації. ... Прокуратура повинна розробити і поділитися з громадськістю стратегією прокуратури визначення пріоритетності справ, щоб управляти очікуваннями, втілювати в життя прихильність прокуратури прозорості та залучати громадськість до роботи прокуратури. Національні органи влади і донори повинні також забезпечити своєчасне навчання міжнародних і національних суддів і прокурорів про цінність інформаційно-просвітницької діяльності, щоб сприяти їх співпраці, коли справа доходить до розробки і реалізації ефективних інформаційно-

¹⁵¹ Human Rights Watch BH Report (*supra note 149*) с. 36, 39.

просвітницьких ініціатив. Донорам і національним органам влади слід також розглянути можливість організації навчання журналістів особливостям висвітлення справ про звірства (наприклад, про презумпцію невинуватості та інші права обвинувачених) як засіб заохочення чесної і відповідальної журналістики.¹⁵²

3.3. Німеччина

Німеччина була однією з перших країн, що включили Римський статут у внутрішнє законодавство за допомогою Кодексу злочинів проти міжнародного права, прийнятого в 2002 році. Федеральному Генеральному прокурору (ФГП), який є частиною виконавчої гілки влади (а не судової) і підпорядковується Федеральному Міністерству юстиції та захисту прав споживачів, доручено переслідувати міжнародні злочини.¹⁵³ З 2003 року до складу Федеральної кримінальної поліції (ФКП) входить спеціалізований підрозділ з воєнних злочинів. Підрозділ було реорганізовано і перейменовано в 2009 році і станом на серпень 2018 року має статус незалежного підрозділу в рамках ФКП.¹⁵⁴

Федеральна Генеральна прокуратура має веб-сайт, на якому вона надає обмежену, в основному загальну інформацію німецькою та англійською мовами.¹⁵⁵ Вона також має обліковий запис Twitter¹⁵⁶ з інформацією тільки німецькою мовою. Федеральна кримінальна поліція має веб-сайт німецькою та англійською мовами,¹⁵⁷ на якому міститься

¹⁵² *Ibid* с. 40.

¹⁵³ Хоча він може передати "справи меншої важливості" в державну прокуратуру, як пояснюється в "Універсальній юрисдикція у Федеративній Республіці Німеччина: зауваження, представлені відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 73/208 від 20 грудня 2018 року», 22 березня 2019 року, с. 1 (переклад на англійську) URL: https://www.un.org/en/ga/sixth/74/universal_jurisdiction/germany_e.pdf.

¹⁵⁴ ФКП, «Подолання бар'єрів: доступ до правосуддя в Європі для потерпілих від міжнародних злочинів» (жовтня 2020 року), URL: https://www.fidh.org/IMG/pdf/breaking_down_barriers_en_web_final_2020-11-08.pdf, 62.

¹⁵⁵ Генеральний прокурор при Верховному суді Німеччини, «Наша роль», URL: <https://www.generalbundesanwalt.de/EN/Our-role/International-Criminal-Law/Voelkerstrafrecht-node.html>.

¹⁵⁶ Див. «Bundesanwaltschaft» в Twitter за посиланням: https://twitter.com/GBA_b_BGH.

¹⁵⁷ Bundeskriminalamt, «The BKA», за посиланням: https://www.bka.de/EN/Home/home_node.html.

загальна інформація про повноваження і діяльність ФКП, але немає конкретної інформації про розслідування міжнародних злочинів. ФКП відносно активно веде облікові записи на Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn і YouTube, де все німецькою мовою.

Міжнародні злочини розглядаються виключно у вищих регіональних судах.¹⁵⁸ Міністерства юстиції Німеччини веде веб-сайти, на яких у деяких випадках також розміщені прес-релізи вищих регіональних судів.¹⁵⁹ Однак представлена інформація відрізняється за кількістю і деталізацією, і вона в основному, якщо не виключно, німецькою мовою.

У вересні 2015 року після найтривалішого судового розгляду Вищий регіональний суд Штутгарта визнав винними двох лідерів демократичних сил звільнення Руанди (ДСВР), повстанського угруповання, що діє на сході Демократичної Республіки Конго (ДРК), у воєнних злочинах і керівництві терористичною групою.¹⁶⁰ За даними організацій, які стежили за судовим процесом (зокрема, ЄЦКППЛ і HRW), у ході процесу повністю був відсутній зв'язок з громадами в постраждалому регіоні.¹⁶¹ Оновлення прес-служби суду Штутгарта були опубліковані німецькою мовою і стосувалися в основному організаційних аспектів. Ненадання інформації французькою або будь-якою іншою мовою, якою розмовляють у Демократичній Республіці Конго, означало, що навіть організації потерпілих не змогли передати будь-яку інформацію про судові процеси. Невелика інформація, яка була надана і яка була сприйнята з великим інтересом у регіоні, була надана такими НГО як ЄЦКППЛ.¹⁶²

¹⁵⁸ Звіт МФПЛ (*supra note 154*) с. 63.

¹⁵⁹ Див., наприклад, Justiz-online, URL: <https://www.justiz.nrw/> та Ministerium der Justiz und für Migration Baden-Württemberg, URL: <https://www.justiz-bw.de>.

¹⁶⁰ Європейський центр з конституційних прав і прав людини (ЄЦКППЛ), «Універсальна юрисдикція в Німеччині? Процес по воєнних злочинах в Конго: перша справа по Кодексу злочинів проти міжнародного права», 8 червня 2016 року, с. 2.

¹⁶¹ *Ibid* с. 27.

¹⁶² *Ibid* с. 27.

Процес над *Аль-Хатібом*, який завершився в Кобленці в січні 2022 року, стосувався злочинів, скоєних у відділенні 251 (також відомому як відділення Аль-Хатіб) Головного розвідувального управління Сирії, де підозрюваних ворогів уряду затримували і катували, перш ніж їх відправляли в інші в'язниці або звільняли.¹⁶³ Обвинуваченими були колишні офіцери підрозділу 251, які втекли з Сирії і попросили притулку в Німеччині. Відповідно до міжнародного права, у Німеччині в ході звичайних судових розглядів всі усні аргументи, у тому числі оголошення вироку та інших рішень, є публічними.¹⁶⁴ Однак на процесі у справі *Аль-Хатіба* через пандемію кількість місць в громадській галереї було різко скорочено, і спочатку переклад на арабську мову був доступний для обвинуваченого, але не для потерпілих, ЗМІ або кого-небудь ще, хто цікавиться процесом. Після успішного оскарження в Конституційному суді Німеччини, усний переклад був наданий, але тільки акредитованим журналістам, які змогли приїхати в Кобленц для спостереження за судовим процесом.¹⁶⁵ Однак, оскільки на початку пандемії процес акредитації публікувався німецькою мовою лише тиждень, майже жоден арабомовний журналіст не був акредитований для участі у засіданні.¹⁶⁶ Суд в Кобленці дійсно доклали зусилля, щоб врахувати підвищений інтерес до його розгляду (у тому числі проведення слухань в більш просторому залі суду і, пізніше, адаптацію своєї бібліотеки для проведення судового процесу), але це не вирішило проблему мови або можливості для тих, хто фізично не був присутній, стежити за процесом.¹⁶⁷

¹⁶³ Роджер Лу Філіпс, «Крапля в морі: попередня оцінка процесу в Кобленці у справі про тортури в Сирії», 22 квітня 2021 року, www.justsecurity.org, с. 1.

¹⁶⁴ Вурманс (*supra note* 140) с. 152.

¹⁶⁵ Сирійський центр правосуддя та підзвітності, «Упущена можливість: Суд відмовив у записі заключних заяв у Кобленці», 30 вересня 2021 року, URL: <https://syriaaccountability.org/updates/2021/09/30/a-missed-opportunity-court-denies-recording-of-closing-statements-in-koblenz/>.

¹⁶⁶ Сирійський центр правосуддя та підзвітності, «Правосуддя в чорному ящику: необхідна більша прозорість у судових процесах універсальної юрисдикції Німеччини», 25 березня 2021 року, URL: <https://syriaaccountability.org/updates/2021/03/25/blackboxing-justice-greater-transparency-needed-in-german-universal-jurisdiction-trials/>.

¹⁶⁷ *Ibid.*

Німецьке законодавство не допускає аудіо-відеозапис, за винятком особливих обставин, коли судді вирішують, що аудіозапис може бути дозволений для наукових та історичних цілей судових процесів, які мають «першорядне значення для сучасної історії Федеративної Республіки Німеччина».¹⁶⁸ Грунтуючись на цьому положенні, СЦПП і кілька інших міжнародних правозахисних організацій і вчених направили до суду три прохання дозволити аудіозапис судового процесу над *Аль-Хатібом*. Всі три були відхилені.¹⁶⁹ Суд ґрунтував своє рішення на тому аргументі, що судовий процес, хоча і в цілому історичний, не має істотного значення для самої Федеративної Республіки Німеччина.¹⁷⁰ Це рішення оскарженню не підлягало. Таким чином, аналогічно тому, що сталося на процесі над ДСВР, оскільки мовою суду є німецька,¹⁷¹ більшість судових позовів у справі *Аль-Хатіба* велися німецькою мовою; прес-релізи та інформація про судовий процес надавалися німецькою мовою; і рішення суду складено німецькою мовою без будь-яких зобов'язань щодо надання перекладу.¹⁷²

Таким чином, у разі судового процесу над *Аль-Хатібом* громадська інформація та роз'яснювальна робота знову були надані такими НГО як СЦПП, ЄЦКППЛ, TRIAL International, і в інноваційному та цікавому підході через подкаст - *Branch 251*.¹⁷³ Тільки завдяки таким ресурсам сирійці та інші люди по всьому світу змогли дізнатися про те, що сталося на процесі над *Аль-Хатібом*. Хоча міжнародні та місцеві НГО та експерти завжди допомагали відділам комунікації та інформаційно-просвітницької діяльності і повинні продовжувати це робити, вони не можуть взяти на себе цю основну функцію. «Організації

¹⁶⁸ Закон про Конституцію судів, Німеччина, Розділ 169, URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html.

¹⁶⁹ СЦПП (*supra note* 165).

¹⁷⁰ Див. ЄЦКППЛ на Twitter, 6 вересня 2021 року, URL: <https://twitter.com/ECCHRBerlin/status/1434783261688008706>.

¹⁷¹ Закон про Конституцію судів, Німеччина, Розділ 184, URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html.

¹⁷² Human Rights Watch, «Німеччина повинна перевести судові процеси по Сирії на арабську мову», 31 січня 2022 року, URL: <https://www.hrw.org/news/2022/01/13/germany-should-translate-trials-syria-arabic>.

¹⁷³ Підкаст Branch 251, URL: <https://branch-251.captivate.fm>.

громадянського суспільства можуть доповнювати і бути життєво важливими партнерами для структури інформаційно-просвітницького механізму, але не замінювати їх. Щоб бути ефективною, інформаційно-просвітницька діяльність не може бути просто передана на аутсорсинг неурядовим організаціям».¹⁷⁴

3.4. Франція

У Франції розслідування міжнародних злочинів проводяться головним чином Центральним управлінням по боротьбі зі злочинами проти людяності, геноцидом і воєнними злочинами (Центральне управління) – спеціалізованим підрозділом, створеним у листопаді 2013 року і доданим до французької національної жандармерії. У Франції державні обвинувачі є членами судової системи, і розслідування проводяться під наглядом спеціалізованої судової групи, створеної в 2012 році і переданої у відання нового Національного антитерористичного підрозділу в 2019 році. Судові процеси, що стосуються міжнародних злочинів, проводяться в *Паризькому суді присяжних/трибуналі Парижа*.¹⁷⁵

Центральне управління веде веб-сайт як складову веб-сайту Міністерства внутрішніх справ/жандармерії.¹⁷⁶ Французька жандармерія також активна в соціальних мережах. Вони мають акаунти і канали в Twitter, Facebook, Daily Motion, YouTube, Flickr і Calameo. Паризький трибунал веде веб-сайт в рамках Міністерства юстиції (Мін'юст).¹⁷⁷ Веб-сайт Міністерства юстиції також має активність у соціальних мережах на Facebook, Twitter, LinkedIn та Daily Motion, а також контактні дані осіб, відповідальних за зв'язок із засобами

¹⁷⁴ Керівництво Ініціатива "Правосуддя відкритого суспільства" (*supra note 133*), с. 90.

¹⁷⁵ Звіт МФПЛ (*supra note 154*) с. 46-47.

¹⁷⁶ Міністерство внутрішніх справ/Національна жандармерія, «Центральне управління по боротьбі зі злочинами проти людяності та злочинами на ґрунті ненависті (OCLCH)», URL: <https://www.gendarmerie.interieur.gouv.fr/notre-institution/nos-composantes/au-niveau-central/les-offices/l-office-central-de-lutte-contre-les-crimes-contre-l-humanite-les-genocides-et-les-crimes-de-guerre-oclch>.

¹⁷⁷ Міністерство юстиції/суд Парижа, «Компетенція судового трибуналу Парижа», 13 квітня 2022 року, URL: <https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75/les-competences>.

масової інформації в різних прокуратурах.¹⁷⁸ Обидва веб-сайти надають інформацію про їхні відповідні повноваження та діяльність, але не надають інформацію про окремі справи або базу даних з можливістю пошуку. Інформація доступна тільки французькою мовою.¹⁷⁹

Як видається, з боку влади не робиться ніяких зусиль з інформування спільнот потерпілих у Франції або закордоном про судові розгляди або можливості взяти в них участь. Це означає, що потерпілі, як правило, беруть участь лише за підтримки спеціалізованої НГО або асоціації потерпілих.¹⁸⁰ Крім того, у Франції діють законодавчі обмеження на судові репортажі і забороняється запис або фотографування і подальша публікація або пряма трансляція судових розглядів. Записи судових засідань, що мають певну історичну цінність, є винятком, і вони можуть бути опубліковані, але тільки в тому випадку, якщо після винесення остаточного вердикту пройшло достатньо часу.¹⁸¹ Нещодавня пропозиція внести поправки до закону, що дозволяють аудіовізуальну трансляцію судових процесів, зустріла значний опір.¹⁸²

Тим часом, триваючі розслідування стосуються злочинів, скоєних в Руанді, Сирії, Іраку, Лівії, Чечні, Чаді, Кот-д'Івуарі, Центральноафриканській Республіці, Демократичній Республіці Конго, Афганістані та Ліберії¹⁸³ і, можливо, в інших місцях. З дуже невеликою кількістю інформації, наданої на стадії розслідування і попереднього судового розгляду, і без будь-яких зусиль з інформування громадськості про результати цих кримінальних

¹⁷⁸ Міністерство юстиції/суд Парижа, «Простір для журналістів», 23 липня 2021 року, URL: <https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75/espace-journalistes>.

¹⁷⁹ Міністерство юстиції, URL: <http://www.justice.gouv.fr>.

¹⁸⁰ Звіт МФПІ (*supra note* 154) с. 53.

¹⁸¹ Вурманс (*supra note* 140), с. 153.

¹⁸² Сіндху Аджай, «Міністр юстиції Франції пропонує закон, що дозволяє знімати судові процеси» (*Jurist*, 18 квітня 2021 року). <<https://www.jurist.org/news/2021/04/france-minister-of-justice-proposes-law-to-allow-filming-of-trials/>>.

¹⁸³ Open Society Justice Initiative and Trial International, 'Universal Jurisdiction Law and Practice in France', February 2019, с. 5.

розглядів,¹⁸⁴ громади, чії права були порушені, позбавлені можливості брати участь у цих важливих процесах або отримувати з них користь.

3.5. Швеція

У шведській поліції є спеціалізований підрозділ з воєнних злочинів, а в шведській прокуратурі є спеціалізована група з розслідування воєнних злочинів. Шведське міграційне агентство, яке обробляє заяви про надання притулку в Швеції, повідомляє інформацію про потенційних підозрюваних у підрозділі з воєнних злочинів. Швеція має децентралізовану судову систему, і справи про серйозні міжнародні злочини потенційно можуть розглядатися в судах в будь-якій точці країни. Однак на практиці Прокуратура зазвичай просить Міністерство юстиції передати будь-які справи про серйозні міжнародні злочини в окружний суд Стокгольма, який розвинув певну спеціалізацію в розгляді таких справ.¹⁸⁵

Шведська влада, мабуть, вкладає в комунікацію значно більше зусиль, ніж їх німецькі та французькі колеги. Прокуратура Швеції має в своєму розпорядженні відмінний і інформативний веб-сайт¹⁸⁶ шведською та англійською мовами. Вони надають загальну інформацію про свою роботу, а також про кримінальне судочинство в Швеції, і інформація організована таким чином, щоб надавати інформацію різним аудиторіям (наприклад, потерпілим, свідкам і підозрюваним). На веб-сайті є вкладка «ЗМІ», на якій вказані контактні дані прес-служби як в робочий, так і в неробочий час, і обіцяється доступність певних прокурорів, які можуть надати огляд своєї роботи.¹⁸⁷ Як можна побачити на вкладці «Прес-релізи»,¹⁸⁸ прокуратура регулярно випускає прес-релізи і проводить досить часті прес-конференції не тільки для інформування громадськості про останні новини, але і для

¹⁸⁴ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 54.

¹⁸⁵ *Ibid* с. 92-93.

¹⁸⁶ Прокуратура Швеції, «Про нас», URL: <https://www.aklagare.se/en/about-us/>.

¹⁸⁷ Прокуратура Швеції, «Прес-служба», URL: <https://www.aklagare.se/en/media/press-service/>.

¹⁸⁸ Прокуратура Швеції, «Прес-релізи», URL: <https://www.aklagare.se/en/media/press-releases/>.

роз'яснення певних процесів.¹⁸⁹ Прокуратура співпрацює з різними НГО, у той час як Шведське управління у справах потерпілих від злочинів¹⁹⁰ більш широко поширює інформацію про права потерпілих та систему кримінального правосуддя.

Шведська поліція також має інформаційний веб-сайт зі сторінкою, спеціально присвяченою потерпілим від злочинів¹⁹¹ у ньому міститься інформація про зусилля поліції у розслідуванні воєнних злочинів¹⁹² представлено шведською та ще 12 мовами, у тому числі англійською, арабською та фарсі. Веб-сайт містить загальну інформацію про проблеми та необхідність розслідування геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. В рамках похвальних зусиль по налагодженню контактів з громадами, чії права були порушені, його підрозділ з воєнних злочинів випустив плакати і листівки на різних мовах, що роз'яснюють їх повноваження.¹⁹³ Відділ також використовує інші канали для інформування потерпілих і свідків про свою роботу, такі як центри Шведського Червоного Хреста, а також різні діаспори, громадянське суспільство та інші особи, які підтримують регулярні контакти з особами, які шукають притулку. Вони також проводять інтерв'ю зі шведськими та міжнародними ЗМІ та пропагують свою роботу серед спільнот потерпілих.

Як тільки справа передається до суду, розгляд проводиться шведською мовою з усним перекладом для обвинувачених і потерпілих, які дають свідчення. Однак неясно, чи буде така інтерпретація надана ширшій аудиторії. Шведські суди ведуть веб-сайт, який гарантує

¹⁸⁹ Див., наприклад, Прокуратура Швеції, «Запрошення на прес-конференцію - Як розслідувати воєнні злочини», 2 жовтня 2017 року, URL: <https://www.aklagare.se/en/news-and-press/pressmeddelanden/2017/february/invitation-to-a-press-conference--how-to-investigate-war-crimes/> коли ЗМІ були запрошені на прес-конференцію, на якій «слідчі і слідчі прокоментують справи і пояснять, як можна розслідувати злочини, скоєні багато років тому в зонах бойових дій»... і «як розслідувати злочини, коли місце злочину неможливо відвідати через триваючу війну».

¹⁹⁰ Brottsoffermyndigheten, «Якщо ви стали потерпілим від злочину», URL: <https://www.brottsoffermyndigheten.se/eng>.

¹⁹¹ Polisen, «Потерпілий від злочину», URL: <https://polisen.se/en/victims-of-crime/>.

¹⁹² Polisen, «Воєнний злочин - зусилля шведської поліції», URL: <https://polisen.se/en/victims-of-crime/war-crime---swedish-police-efforts/>.

¹⁹³ *Ibid.*

принцип прозорості¹⁹⁴ але майже виключно шведською мовою.¹⁹⁵ Хоча деякі судові рішення опубліковані на веб-сайті,¹⁹⁶ вони не включають рішення окружних судів, які мають юрисдикцію щодо міжнародних злочинів. На веб-сайті також є сторінка, через яку можна замовити судові рішення та інші судові документи шведською мовою і, можливо, за окрему плату (залежно від обсягу та/або формату документу).¹⁹⁷ Таким чином, хоча Шведська судова система докладає значних зусиль для надання інформації, вона робить це тільки шведською мовою і, схоже, не займається активним інформуванням громадськості про випадки міжнародних злочинів.

3.6. Нідерланди

Будучи країною, що приймає численні міжнародні кримінальні суди і трибунали з 1993 року, Нідерланди створили можливості для проведення розслідувань у зв'язку з міжнародними злочинами задовго до ратифікації Римського статуту. Крім того, Нідерланди дотримуються досить активного підходу до надання інформації про справи, пов'язані з міжнародними злочинами.

У Нідерландах є спеціалізовані підрозділи в рамках прокуратури, імміграційної та поліцейської служб для розгляду справ, пов'язаних з міжнародними злочинами, а також спеціалізовані слідчі, судові та апеляційні судді. Розслідування, як правило, починаються з ініціативи групи з міжнародних злочинів у Державній прокуратурі, проводяться групою з міжнародних злочинів Національної поліції Нідерландів і супроводжуються досудовим

¹⁹⁴ Sveriges Domstolar, «Detta blir offentligt», URL: <https://www.domstol.se/domar-och-beslut/detta-bliir-offentligt/>.

¹⁹⁵ Sveriges Domstolar, URL: <https://www.domstol.se/>.

¹⁹⁶ Sveriges Domstolar, «Publicerade domar, beslut och vägledande avgöranden», URL: <https://www.domstol.se/domar-och-beslut/publicerade-domar-och-avgoranden/>.

¹⁹⁷ Sveriges Domstolar, «Beställ domar, beslut eller handlingar» URL: <https://www.domstol.se/domar-och-beslut/bestall-domar-beslut-eller-handlingar/>.

розслідуванням, проведеним слідчим суддею. Окружний суд в Гаазі є єдиним судом компетентним розглядати справи першої інстанції, що стосуються міжнародних злочинів.¹⁹⁸

Голландська влада зробила різні кроки, щоб інформувати громадськість всередині країни та за кордоном про свої міжнародні кримінальні справи. Наприклад, державна прокуратура Нідерландів має в своєму розпорядженні всеосяжний веб-сайт з міжнародних злочинів, на якому представлена інформація про розслідування і справи на різних мовах¹⁹⁹ а також аккаунт в Твіттері.²⁰⁰ На веб-сайті розповідається про роботу групи з міжнародних злочинів, справи, які вона розслідувала на сьогоднішній день, і надається інша важлива інформація для громадськості. Існує сторінка, на якій публікуються прес-релізи,²⁰¹ надає контактну інформацію,²⁰² і включає в себе базу даних з попередніми рішеннями з міжнародних злочинів, більшість з яких були переведені на англійську мову. У ньому працюють співробітники відділу з воєнних злочинів, для яких зовнішня комунікація є ключовим елементом їх роботи.²⁰³ Прагнучи поліпшити роботу з сирійською діаспорою, в 2017 році група по боротьбі з міжнародними злочинами голландської поліції взяла участь в трисерійному документальному серіалі про їхню роботу, який був переведений на арабську мову і розміщений в Інтернеті²⁰⁴ у той час як веб-сайт прокуратури містить посилання на «Керівництво по національному судовому переслідуванню в Нідерландах», підготовлене СЦПП.²⁰⁵

¹⁹⁸ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 78-79.

¹⁹⁹ Державна прокуратура Нідерландів, «Міжнародні злочини», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes>.

²⁰⁰ See WarCrimes_NL on Twitter, available at https://twitter.com/warcrimes_nl.

²⁰¹ Державна прокуратура Нідерландів, «Новини», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/news?page=3>.

²⁰² Державна прокуратура Нідерландів, «Контакти», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/contact>.

²⁰³ ЄЦКППЛ (*supra note* 183), с. 27.

²⁰⁴ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 83.

²⁰⁵ Державна прокуратура Нідерландів, «Міжнародні злочини», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes> (see bottom of webpage)

У звіті МФПЛ,²⁰⁶ окремі прокурори також зробили надзвичайні кроки для інформування потерпілих та ширшої спільноти про результати розслідування або судового процесу. Наприклад, у 2013 році Державна прокуратура публічно оприлюднила докази, отримані в ході розслідування, яке розкрило долю тисяч потерпілих, закатованих і вбитих афганськими службами безпеки в 1970-х роках.²⁰⁷ У 2017 році голландська прокуратура використовувала різні засоби зв'язку, щоб проінформувати потерпілих в Афганістані про закриття розслідування різанини в Кералі. Це включало в себе прес-релізи, перекладені на дарі та англійську мови, і зустрічі по відеозв'язку, проведені в посольстві Нідерландів в Кабулі, на які були запрошені представники більш широкого співтовариства потерпілих.²⁰⁸ Прес-релізи кількома мовами стали стандартною практикою державної прокуратури.

На своєму веб-сайті судова система Нідерландів має спеціальну сторінку, присвячену міжнародним злочинам. Хоча сама сторінка написана голландською мовою (і той же веб-сайт англійською мовою має інший зміст²⁰⁹), у більш пізніх випадках переклади остаточних судових рішень на англійську мову були доступні в Інтернеті.²¹⁰ Судова влада також підтримує присутність в соціальних мережах (голландською мовою), маючи активні сторінки в Twitter, Facebook, Instagram, LinkedIn і YouTube.

Крім того, Нідерланди унікальні тим, що в них передбачені чіткі правила, що стосуються всіх судів.²¹¹ Незважаючи на те, що Директива судів у справах преси не має обов'язкової

²⁰⁶ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 85-86.

²⁰⁷ Державна прокуратура Нідерландів, «Списки загиблих в Афганістані», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/international-crimes/afghanistan-death-lists>.

²⁰⁸ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 86.

²⁰⁹ De Rechtspraak, «Судова система Нідерландів», URL: <https://www.rechtspraak.nl/English>.

²¹⁰ De Rechtspraak, «Zaken internationale misdrijven», URL: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Den-Haag/Over-de-rechtbank/Organisatie/Paginas/Zaken-Internationale-Misdrijven.aspx#bad5f6ad-3979-41b8-82c3-38144416c66eb524b1ea-3c00-478e-8a79-64840e2e26d49>.

²¹¹ Вурманс (*supra note* 140), с. 155.

сили для суддів,²¹² вперше виданий майже 20 років тому, він спрямований на регулювання доступу до засобів масової інформації та надання інформації, встановлюючи правила та керівні принципи, яких суди мають дотримуватися контактуючи зі ЗМІ.²¹³ В інших країнах правила допуску преси та методи висвітлення подій закріплені в законодавстві або є результатом судової практики, заснованої на прецедентному праві.²¹⁴

3.6.1. Судовий процес у справі МН17

Нідерланди також проводять судовий процес у справі МН17 і переслідують тих, кого вважають відповідальними за крах рейсу МН17 авіакомпанії Malaysia Airlines, який зазнав аварії на сході України в 2014 році, в результаті чого загинули всі 298 осіб на борту. Хоча обвинувачення не є міжнародним злочином як такими, справа відбувається в контексті збройного конфлікту в Україні і включає в себе багато міжнародних елементів, що робить її актуальною для цього дослідження.²¹⁵ Нідерланди, Малайзія, Австралія, Бельгія і Україна спільно провели кримінальне розслідування причин катастрофи, в результаті якого був зроблений висновок, що МН17 був збитий російською ракетою "Бук". Чотирьом особам були пред'явлені обвинувачення, і в березні 2020 року в окружному суді Гааги почався заочний судовий процес. Для того щоб мати можливість провести судовий розгляд у Нідерландах, Нідерланди та Україна підписали угоду про міжнародне правове співробітництво. Крім того, у зв'язку з міжнародним характером судового розгляду в законодавство Нідерландів були внесені поправки, що дозволяють суду, наприклад, проводити певні частини кримінального розгляду англійською мовою, а обвинуваченим

²¹² De Rechtspraak, «Рекомендації для преси 2013» <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Press-Guidelines.pdf>.

²¹³ Лів Гіс, «Імперія завдає удару у відповідь: судді по пресі і консультанти з комунікацій в Голландських судах», *Journal of Law and Society*, Том 32, № 3 (Вересень 2005 року), с. 460.

²¹⁴ Вурманс (*supra note* 140), с. 155.

²¹⁵ Державна прокуратура Нідерландів, «Авіакатастрофа рейсу МН17, судове переслідування і судовий процес», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/mh17-plane-crash/prosecution-and-trial>.

брати участь в судовому процесі віддалено за допомогою технології відеоконференцзв'язку.²¹⁶

У випадку з цим судовим процесом голландська влада, мабуть, прийняли комунікаційну стратегію, дуже схожу на стратегію міжнародних кримінальних судів. Поліція,²¹⁷ органи прокуратури²¹⁸ та суд²¹⁹ надають велику інформацію на своїх веб-сайтах голландською та англійською мовами. Хоча це і не ідеально, включення англійської мови на додаток до голландського значно збільшує число людей, які можуть стежити за ходом процесу. Команда також включає росіян та українців для надання свідчень, які опубліковані на веб-сайті Нідерландської Поліції.²²⁰ Ці дзвінки включають детальну інформацію про деякі зібрані докази з дуже конкретними питаннями, а також інформацію про заходи захисту свідків і безпечної комунікації.

Веб-сайт окружного суду Гааги надає пряму трансляцію і щоденні оновлення і резюме судових розглядів, а також доступ до архіву аудіовізуальних записів судових розглядів з письмовими резюме. Співробітники зі зав'язків з громадськістю проводять брифінги для преси та іншим чином сприяють роботі засобів масової інформації.

3.7. Висновок

Аналіз окремих національних систем показує, що національні органи влади розрізняються в тому, як вони надають інформацію у випадках міжнародних злочинів, і що вони не

²¹⁶ De Rechtspraak, «Нове законодавство», URL: <https://www.courtmh17.com/en/the-dutch-legal-system/new-legislation.html>.

²¹⁷ Politie, «Свідчення свідків рейсу MH17 та інформація про судовий розгляд», URL: <https://www.politie.nl/en/topics/flight-mh17.html>.

²¹⁸ Державна прокуратура Нідерландів, «Авіакатастрофа рейсу MH17», URL: <https://www.prosecutionservice.nl/topics/mh17-plane-crash>.

²¹⁹ De Rechtspraak, «Судовий процес у справі MH17» URL: <https://www.courtmh17.com/en/>.

²²⁰ Politie (*supra note 217*).

відповідають міжнародним стандартам, що гарантують право на інформацію, публічний судовий розгляд і встановлення істини.²²¹ В цілому, органи прокуратури, мабуть, більшою мірою беруть участь у змістовному спілкуванні з громадськістю, ніж судові органи. У Швеції та Нідерландах прокуратура та поліція запропонували найбільш прогресивні підходи до комунікації, підтримуючи всеосяжні та інформативні веб-сайти на декількох мовах з письмовими та аудіовізуальними матеріалами, адаптованими для різних аудиторій. Вони також активні в соціальних мережах. Приклад ПВЗ і СВВЗ в Боснії і Герцеговині демонструє, що легітимність судів, що діють в постконфліктному контексті, також залежить від прийняття і належного здійснення всеосяжної і досяжної стратегії інформування та комунікування з громадськістю, а також від розташування суду в країні, де були скоєні злочини, ближче до потерпілих, не гарантує, що його вплив буде краще відчуватися або його робота буде краще зрозуміла. Навпаки, близькість до місцевих політичних діячів збільшує ймовірність їх втручання за допомогою необґрунтованої критики. Нарешті, приклади з Німеччини служать серйозним попередженням про нездатність гарантувати право постраждалих громад на інформацію, публічний судовий розгляд і встановлення істини, що відбувається, коли немає комунікацій та інформаційно-просвітницької роботи на мовах, на яких говорять постраждалі громади, і адаптованих до їх потреб.

Розділ 4 – Засоби

Як описано в Частині 2, міжнародні та змішані суди органічно переросли у відносно послідовний підхід на практиці до комунікацій та інформаційно-просвітницької діяльності. З іншого боку, Частина 3 продемонструвала, що не існує єдиної практики щодо того, як національні судові органи та прокуратура обробляють повідомлення. Проте, був створений ряд інструментів, призначених для національних судових органів і прокуратури, які

²²¹ Аналіз того, чому це так, виходить за рамки цього дослідження.

виявляють і просувають передовий міжнародний і національний досвід в області інформування громадськості та інформаційно-просвітницької діяльності і, отже, можуть бути корисні українським судовим органам і органам прокуратури при розгляді і плануванні їх підходу до комунікацій.

Наднаціональні та міжурядові організації, такі як Європейський союз і Рада Європи, видали директиви і керівні принципи щодо права на інформацію в тому вигляді, в якому воно застосовується до потерпілих від злочинів, і більш загальної вимоги прозорості. Наприклад, у 2012 році Європейський парламент видав Директиву, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, яка встановлює набір прав для потерпілих від злочинів і відповідні зобов'язання для держав-членів і являє собою мірилом політики ЄС в області прав потерпілих від злочинів.²²² Директива визначає потерпілого як «фізична особа, якій було завдано шкоди, у тому числі фізичну, психічну або емоційну або економічну шкоду, яка була безпосередньо заподіяна кримінальним злочином»²²³ і говорить, що «особа повинна розглядатися як потерпілий незалежно від того, чи був злочинець ідентифікований, затриманий, притягнутий до відповідальності або засуджений»²²⁴ і «незважаючи на його/її «роль» в національній системі кримінального правосуддя».²²⁵ Статус потерпілого не залежить від місця проживання, громадянства або національності потерпілого, і Директива повинна дотримуватися без будь-якої дискримінації.²²⁶ Відповідно до цього визначення будь-яка особа, яка перебуває на території

²²² Європейська комісія, *Звіт Комісії Європейському Парламенту і Раді про виконання Директиви 2012/29/EU Європейського Парламенту і Раді від 25 жовтня 2012 року, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки і захисту потерпілих від злочинів і замінює рамкове рішення Ради 2001/220/JHA*, 11 травня 2020 року, COM(2020) с. 188, п. 1.1.

²²³ *Ibid* стаття 2.

²²⁴ *Ibid* п. 19.

²²⁵ Європейська комісія, *Керівний документ Генерального директора з питань правосуддя, що стосується перенесення і реалізації Директиви 2012/29/EU Європейського парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 року, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки і захисту потерпілих від злочинів і замінює рамкове рішення Ради 2001/220/JHA*, грудень 2013 року, с. 10 URL:

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/13_12_19_3763804_guidance_victims_rights_directive_eu_en.pdf.

²²⁶ Звіт МФПЛ (*supra note* 154), с. 17.

військових дій або в іншому місці, де відбуваються серйозні порушення прав людини, повинна розглядатися як «потерпілий» для цілей доступу до інформації. Директива надає потерпілому право на інформацію²²⁷ (серед інших прав) і, зокрема, присвячує цій темі статті 3-7.²²⁸ Хоча Україна не є членом ЄС, ця Директива може послужити корисним керівництвом для української влади щодо прав потерпілого на доступ до інформації.

Крім того, ми визначили три важливі інструменти, з якими українська влада може проконсультуватися при розгляді свого підходу до комунікацій. Однією з них є вищезазначений *Посібник по взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю для судів та органів прокуратури*²²⁹ випущене ЄКЕП. Цей посібник актуальний, оскільки ЄКЕП є органом, заснованим Радою Європи, членом якої є Україна.²³⁰

Друга ініціатива - Правосуддя відкритого суспільства *Варіанти правосуддя: Керівництво з розробки механізмів притягнення до відповідальності за тяжкі злочини*²³¹ (Керівництво ІПВС). Це керівництво актуальне, оскільки воно є найбільш повним керівництвом такого роду на сьогоднішній день. Воно було опубліковане ІПВС,²³² Юридичний підрозділ Фондів відкритого товариства (ФВТ),²³³ найбільший в світі приватний спонсор незалежних організацій, що працюють в ім'я справедливості, демократичного управління і прав людини.

Третя - *Право громадськості на інформацію: принципи законодавства про право на інформацію*²³⁴ опубліковано Article 19, однією з провідних неурядових організацій, яка

²²⁷ Директива Європейської комісії (*supra note* 214) п. 1.2.

²²⁸ *Ibid* п. 3.2.

²²⁹ Посібник ЄКЕП (*supra note* 4).

²³⁰ Веб-сайт Ради Європи, URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/ukraine>.

²³¹ Керівництво ІПВС (*supra note* 133).

²³² ІПВС надає допомогу окремим особам і групам в поліпшенні доступу до правосуддя. Більш детальну інформацію про ІПВС можна знайти за посиланням: <https://www.justiceinitiative.org/who-we-are>.

²³³ Більш детальна інформація про ІПВС за посиланням: <https://www.opensocietyfoundations.org/who-we-are>.

²³⁴ Article 19, *Право громадськості на інформацію: принципи законодавства про свободу інформації* (2016 року) URL: <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/righttoknow.pdf>.

виступає за свободу вираження поглядів і свободу інформації, а також розробляє і просуває закони і політику, що захищають свободу інформації.²³⁵ Хоча ці Принципи носять більш загальний характер, ніж публікації, згадані вище, вони особливо актуальні, оскільки отримали широке визнання. У 2000 році Спеціальний доповідач ООН зі свободи думок і їх вільного вираження схвалив Принципи²³⁶ і закликав уряди або переглянути наявне законодавство, або прийняти нове законодавство про доступ до інформації та забезпечити його відповідність їм.²³⁷ Ці принципи були також схвалені спеціальним доповідачем ОАД з питання про свободу вираження думок,²³⁸ і були згадані спеціальним доповідачем ООН з питання про свободу думок і їх вільне вираження в його доповіді Генеральній Асамблеї ООН.²³⁹

Ці публікації відповідають передовій міжнародній і національній практиці в галузі комунікацій та інформаційно-просвітницької роботи і можуть служити корисними керівними принципами, які можуть бути адаптовані до місцевих умов в Україні.

4.1. Керівництво по взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю для судів та органів прокуратури

Рада Європи заснувала ЄКЕП в 2002 році для сприяння верховенству права і основним правам в Європі і підвищення ефективності правосуддя. У 2018 році в рамках своїх повноважень ЄКЕП випустила Керівництво по взаємодії із засобами масової інформації та

²³⁵ Більш детальна інформація про Article 19 за посиланням: <https://www.article19.org>.

²³⁶ *Доповідь Спеціального доповідача з захисту і заохочення права на свободу думок і їх вільне вираження пана Абіда Хуссейна*, Документ ООН №E/CN.4/2000/63, 18 січня 2000 року, п. 43.

²³⁷ *Ibid* п. 44.

²³⁸ *Доповідь доповідача з питання про свободу вираження думок за 1999 рік* (Канцелярія Спеціального доповідача ОАД з питання про свободу вираження думок) URL: <http://www.oas.org/en/iachr/expression/docs/reports/annual/1999.pdf?DocumentID=12>, 33.

²³⁹ *Доповідь Спеціального доповідача з питання про заохочення і захист права на свободу думок і їх вільне вираження*, A/68/362, 4 вересня 2013 року.

громадськістю для судів та органів прокуратури. У керівництві містяться посилання на висновки Консультативної ради європейських прокурорів (КРЕП)²⁴⁰ та Консультативної ради європейських суддів (КРЕС):²⁴¹ він «призначений для використання судами та органами кримінального переслідування (державними прокурорами та, де це доречно, слідчими суддями); і його мета полягає в тому, щоб допомогти їм керувати комунікаціями з громадськістю та засобами масової інформації».²⁴²

У Посібнику пояснюється, що в світі комунікацій, «де робота установ є предметом постійних громадських дебатів і де критика висловлюється з меншою повагою і більшою боєготовністю, ніж у минулому ... ніщо не може бути прийняте як належне, і справедливість не може уникнути цієї тенденції ... [та] не може замкнутися у вежі зі слонової кістки, виносячи судження без урахування того, як вони будуть сприйняті і зрозумілі, і дивлячись зверхньо, з відстороненістю і невпевненістю на хвилювання людей і ЗМІ».²⁴³

Що стосується видимості, прозорості та стратегії, Посібник стверджує, що судова влада є найменш помітною з трьох гілок влади, і право часто маловивчене і та погано зрозуміле, але «довіра громадськості до правосуддя залежить від розуміння судової діяльності громадськістю».²⁴⁴ Посібник також попереджає, що «правосуддя не може уникнути висвітлення в засобах масової інформації» і що судові установи повинні враховувати зростаючі вимоги прозорості в діяльності держави і вирішувати проблеми з комунікацією.²⁴⁵ У ньому говориться, що журналістів «слід розглядати як партнерів», а не як супротивників²⁴⁶ і що «судові комунікації повинні бути частиною загальної стратегії,

²⁴⁰ Більше інформації про КРЕП за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/ccpe>.

²⁴¹ Більше інформації про КРЕС за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/ccje>.

²⁴² Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 1-2.

²⁴³ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 8-9.

²⁴⁴ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 230.

²⁴⁵ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 231.

²⁴⁶ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 232.

яка повинна визначати повідомлення, які судові органи хочуть донести до громадськості» про всю судову діяльність, використовувати усі доступні засоби комунікації і «визначати цільову аудиторію для кожного типу комунікації».²⁴⁷

У Посібнику мета судового спілкування описується наступним чином:

інформувати про конкретні дії системи правосуддя, в конкретних випадках; відстоювати роль правосуддя в суспільстві; затверджувати незалежність судових установ, зокрема, коли вона піддається сумніву; заохочувати повагу до судових установ та їх представників; зміцнювати або відновлювати довіру громадян до судових органів, інститутів; займати публічну позицію з питань, що становлять інтерес для правосуддя і суспільства; поліпшити розуміння законів громадськістю; зміцнювати імідж правосуддя в більш загальному плані.²⁴⁸

При консультуванні з питання про те, хто повинен виступати від імені судових органів, у Посібнику вказується, що професійні асоціації прокурорів і суддів, а також органи, що відповідають за здійснення правосуддя, «можуть спілкуватися з загальних питань, що стосуються правосуддя, основоположних принципів... і законодавчих і соціальних питань», і «також можуть відігравати важливу роль у захисті судів, прокурорів та окремих суддів, які були відкрито залучені».²⁴⁹ У Посібнику зазначається, що прокурори «користуються більшою свободою у спілкуванні про незавершені судові процеси»,²⁵⁰ але що і судді, що прокурори «можуть брати участь у публічних дебатах з інших питань».²⁵¹ Він рекомендує суддям і прокурорам призначити речника, який повинен бути безпосередньо підпорядкований керівникам відповідного судового органу (голови суду, головному прокурору) і, серед іншого, представляти орган, забезпечувати активний, своєчасний і послідовний зв'язок з журналістами та іншими особами і забезпечувати відповідне

²⁴⁷ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 233.

²⁴⁸ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 234.

²⁴⁹ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 236.

²⁵⁰ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 237.

²⁵¹ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 238.

внутрішнє узгодження.²⁵² Важливо відзначити, що він наказує судовим установам «виявляти і пропонувати відповідну комунікаційну підготовку суддям і прокурорам».²⁵³

У принципі, Посібник рекомендує, щоб судові комунікації відповідали потребам засобів масової інформації та громадськості, своєчасно втручалися, адаптувалися до цільової аудиторії та були достовірними (істинними, об'єктивними, ясними, без спекуляцій).²⁵⁴

В якості засобів комунікації в Посібнику перераховані наступні: прес-релізи, прес-конференції, інтерв'ю суддів, прокурорів або речників, письмові відповіді на письмові питання, веб-сайт (і мобільний додаток), соціальні мережі, конференції та публічні дебати на теми, що стосуються правосуддя; відеосюжети, що передаються по телебаченню або через Інтернет (YouTube), Загальна інформація про судову діяльність (через загальнодоступні документи, інформаційні стійки, дні відкритих дверей і т.д.), трансляція конкретних судових засідань і постанов.²⁵⁵

Що стосується повідомлення про незавершені слухання, то в керівництві повторюється, що суди і органи прокуратури не мають однакових обов'язків або однакової гнучкості щодо інформування громадськості²⁵⁶ і встановлює загальне правило, згідно з яким «суди і їх судді повинні публічно коментувати щодо незавершених слухань»,²⁵⁷ і що органи прокуратури можуть робити це «у рамках основних принципів кримінального права»,²⁵⁸ такі, як, наприклад, повага до презумпції невинуватості та незалежності судової влади.²⁵⁹ У

²⁵² Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 239.

²⁵³ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 240.

²⁵⁴ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 242.

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 245.

²⁵⁷ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 246.

²⁵⁸ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 254.

²⁵⁹ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 257.

Посібнику також містяться деякі дуже конкретні рекомендації щодо змісту та типу повідомлень²⁶⁰ а також про кризові комунікації.²⁶¹

Серед іншого, він інформує органи прокуратури про те, що необхідним суспільним інтересом у поширенні інформації може бути залучення громадськості до співпраці в розкритті справ або пошуку підозрюваних; попередження або заспокоєння громадськості; і виправлення або запобігання поширенню неточної інформації або чуток.²⁶²

Нарешті, Посібник рекомендує судовим органам проводити огляд преси та опитування, щоб отримати уявлення про їх імідж в засобах масової інформації, про те, як сприймаються і обробляються їх повідомлення, а у ситуації соціальних мереж - як вони сприймаються громадськістю.²⁶³

4.2. Варіанти правосуддя: Керівництво з розробки механізмів притягнення до відповідальності за тяжкі злочини

Ще одним корисним інструментом, доступним українській владі, є Керівництво ІПВС. У Керівництві термін «тяжкі злочини» відноситься до злочинів геноциду, злочинів проти

²⁶⁰ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 248-253, 257-259. Наприклад, з точки зору змісту, що надається прокуратурою, Посібник рекомендує наступне: «об'єктивність і точність; захист інтересів розслідування; якщо можливо, відповідайте на питання: Хто? Коли? Що? Куди? Як? Чому?; повага до презумпції невинуватості; повага до особистості залучених людей; повага до незалежності судової влади та неупередженості суддів». (п. 257)

²⁶¹ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) § 261-266. Наприклад, у Посібнику викладається мета кризових повідомлень наступним чином: «інформувати про ситуацію та вжиті заходи; заспокоювати або попереджати населення; виправляти неточну інформацію; зберігати або відновлювати довіру до судових установ; зберігати або відновлювати репутацію фізичних і юридичних осіб; і реагувати на напади» (п. 261) У Посібнику також йдеться, що «засоби масової інформації повинні мати доступ до точної і перевіреної інформації» (п. 262) і що, якщо в організації ще немає прес-секретаря, вона повинна призначити його (п. 263). Для більш детального обговорення кризових повідомлень, будь ласка *див.* п. 208-222 Посібнику.

²⁶² Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 256.

²⁶³ Посібник ЄКЕП (*supra note 4*) п. 267-268.

людяності, воєнних злочинів та інших серйозних форм злочинів, які заслуговують міжнародної уваги.²⁶⁴

Як пояснив у передмові Ханс Коррелл, колишній заступник Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй з правових питань та юрисконсульт організації Об'єднаних Націй, зміст Керівництва має відношення до тих, хто розробляє механізми притягнення до відповідальності за тяжкі злочини у будь-якому місці і за будь-яких обставин. Його мета полягає в наданні допомоги національним органам розслідування і прокуратури, а також міжнародним організаціям, директивним органам і громадянському суспільству.²⁶⁵

Керівництво ППВС містить детальний огляд 33 різних міжнародних та національних механізмів правосуддя. На перших 130 сторінках представлений огляд витягнутих уроків і міркувань з різних аспектів механізмів підзвітності, у тому числі корисні ключові питання, які слід враховувати при оцінці специфіки конкретної ситуації, в той час як наступні 540 сторінок додатків містять більш докладний розгляд кожного окремого розглянутого механізму.

Керівництво ППВС рекомендує, щоб інформаційно-просвітницька діяльність та громадська інформація розглядалися як основні компоненти механізмів підзвітності, пояснюючи, що «розгляд тяжких злочинів, швидше за все, зачіпає делікатні питання, які можуть включати опис конфліктів, ідентифікація групи, силову політику і економічні інтереси», і що це може призвести до «спроб делегітимізації установи шляхом брехні про його повноваження, незалежність, фінансування або окремі випадки можуть призвести до того, що свідки і джерела будуть відчувати недовіру до судових чиновників і утримуватися від співпраці».²⁶⁶

У Керівництві вважається, що «ефективну і своєчасну організацію інформаційно-

²⁶⁴ Керівництво ППВС (*supra note* 133), с. 17.

²⁶⁵ Керівництво ППВС (*supra note* 133), с. 13.

²⁶⁶ Керівництво ППВС (*supra note* 133), с. 28.

просвітницької діяльності з ключовими зацікавленими сторонами і постійне надання точної публічної інформації є життєво важливими протиотрутами від чуток і дезінформації».²⁶⁷

Далі в ньому пояснюється, що:

крім протидії загрози дезінформації, інформаційно-просвітницька діяльність необхідна для того, щоб дозволити тим, кого торкнулися події, побачити звернення правосуддя, управляти очікуваннями щодо того, що механізм може і не може зробити, зміцнювати національну відповідальність за внутрішні механізми, заохочувати свідків і потерпілих до участі в судових процесах, інформувати громадськість про правові концепції і зміцнювати довіру до верховенства права, формувати очікування громадськості стосовно доступу громадськості до державних установ в умовах, коли цього не було, і заохочувати звичайні системи правосуддя до підвищення прозорості.²⁶⁸

У Керівництві також повідомляється, що механізми притягнення до відповідальності за тяжкі злочини повинні мати спеціальну структуру для проведення роз'яснювальної роботи з постраждалими громадами і зацікавленими сторонами²⁶⁹ і що вказівка таких структур в основних документах механізму (законодавстві або статутах) може допомогти забезпечити наявність людських і фінансових ресурсів для здійснення цих важливих елементів повноважень.²⁷⁰ У Керівництві попереджається, що «там, де такі структури не вказані, а замість цього залишені на розсуд суддів і адміністраторів структури, існує ризик того, що вони будуть недостатньо надійними, виникнуть із затримкою або взагалі не виникнуть», і що це «було помічено щодо інформаційно-просвітницької діяльності в багатьох структурах».²⁷¹

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁹ Керівництво ПІВС (*supra note 133*), с. 90.

²⁷⁰ Керівництво ПІВС (*supra note 133*), с. 80.

²⁷¹ *Ibid.*

У Керівництві ІПВС також говориться, що організації громадянського суспільства можуть доповнювати і бути життєво важливими партнерами для структури інформаційно-просвітницького механізму, але не можуть замінити їх: «[щоб] завоювати довіру громадськості, механізми підзвітності повинні бути здатні чітко формулювати інформацію про те, що вони роблять і чому, а посадові особи механізму повинні брати участь в інформаційно-просвітницьких заходах».²⁷²

Що стосується мов, Керівництво ІПВС повідомляє, що «якщо наявна система правосуддя ще не має засобів для перекладу судових позовів на мови меншин країни, можливо, буде потрібно прийняти спеціальні положення, щоб зробити судові розгляди доступними для постраждалих громад меншин».²⁷³

4.3. Право громадськості на інформацію: принципи законодавства про право на інформацію

Третім корисним інструментом є *Принципи законодавства про свободу інформації* від Article 19. Мета цих принципів полягає в тому, щоб встановити стандарт, за яким можна визначити, чи дійсно внутрішнє законодавство дозволяє доступ до офіційної інформації. У них викладаються способи, за допомогою яких уряди можуть досягти максимальної відкритості відповідно до кращих міжнародних стандартів і практики..

Принципи Article 19 свідчать, що «державний орган» включає судові органи (і прокуратури)²⁷⁴ і «інформація» включає в себе всі записи, «що зберігаються в державному органі, незалежно від форми, в якій зберігається інформація (документ, комп'ютерний файл

²⁷² Керівництво ІПВС (*supra note* 133), с. 90.

²⁷³ Керівництво ІПВС (*supra note* 133), с. 44.

²⁷⁴ Article 19 Принципи (*supra note* 234), с. 4.

або база даних, аудіо- або відеозапис, електронний запис і т.д.), її джерела (незалежно від того, чи була вона зроблена державним органом або будь-якою іншою організацією або людиною) і дата виготовлення».²⁷⁵ Дев'ять принципів наступні: (1) максимальне розкриття інформації, яке передбачає, що законодавство про свободу інформації має керуватися принципом максимального розкриття; (2) зобов'язання публікувати, яке передбачає, що державні органи повинні бути зобов'язані публікувати ключову інформацію; 3) сприяння відкритому уряду, який передбачає, що державні органи повинні активно просувати відкритий уряд; (4) обмежений обсяг винятків, який передбачає, що виключення повинні бути чітко і вузько окреслені й підлягати суворим перевіркам на «шкоду» і «суспільний інтерес»; (5) процеси для полегшення доступу, які передбачають, що запити про надання інформації повинні оброблятися швидко і справедливо, і повинна бути доступна незалежна перевірка будь-яких відмов; (6) витрати, які передбачають, що надмірні витрати не повинні утримувати окремих осіб від подачі запитів про надання інформації; (7) відкриті збори, які передбачає, що засідання державних органів повинні бути відкриті для громадськості; (8) розкриття інформації має переважну силу, що передбачає, що закони, які несумісні з принципом максимального розкриття інформації, повинні бути; і (9) захист інформаторів, який передбачає, що особи, які розголошують інформацію про правопорушення – інформатори – повинні бути захищені.²⁷⁶

Як видно з вищевикладеного, ці публікації містять керівні принципи, які відповідають передовій міжнародній і національній практиці в області інформування громадськості та інформаційно-просвітницької діяльності, отже, можуть бути корисні українським судовим органами і прокуратурам при розгляді і плануванні свого підходу до комунікацій.

²⁷⁵ *Ibid* с. 3.

²⁷⁶ *Ibid* с. 2-10. Також, *Доповідь Спеціального доповідача з питання про заохочення і захист права на свободу думок і їх вільне вираження*, Документ ООН №А/68/362, 4 вересня 2014 року, п. 76.

Розділ 5 – Висновки і передовий досвід

Цей звіт починається з розгляду розглянутих прав - права на інформацію, права на публічний суд і виникаюче право на встановлення істини, а також нормативно-правова база, яка їх регулює, і підтверджує важливість прозорості для ефективного функціонування судових систем. У ньому пояснюється необхідність інформування громадськості про правосуддя та проведення інформаційно-просвітницьких заходів, а також дається огляд того, як окремі міжнародні та національні юрисдикції підійшли до питання інформування про свою роботу постраждалі спільнот. У ньому викладаються деякі з кращих практик, які можуть надихати українську владу, а також організації громадянського суспільства, оскільки вони починають свою власну комунікаційну та інформаційно-просвітницьку діяльність в контексті розслідування і судового переслідування міжнародних злочинів, і посиляються на деякі конкретні керівні принципи і посібники, які можуть бути використані.

Проведене дослідження показало, що з точки зору комунікації Міжнародні та змішані суди та органи прокуратури були значно більш залучені та послідовні, ніж їхні національні колеги, і тому можуть запропонувати більш корисні приклади ефективної інформаційно-просвітницької діяльності. На національному рівні приклади показують, що органи прокуратури були більш активні у спілкуванні з громадськістю, ніж суди. Були виділені наступні передові практики, які можуть мати відношення до українських прокуратур і судових органів при розгляді ними свого підходу до комунікацій.

Прозорість має життєво важливе значення для ефективного функціонування системи правосуддя і вимагає належної правової бази і адекватної підтримки.

1. Вся публічна діяльність установи та її посадових осіб являє собою громадську інформацію та інформаційно-просвітницьку діяльність у найширшому сенсі - від

- способу проведення слухань до того, як кожна посадова особа звертається до будь-якої аудиторії.
2. У тих випадках, коли закони запобігають або перешкоджають спілкуванню, у них необхідно внести поправки, щоб належним чином гарантувати прозорість і право на інформацію, публічний судовий розгляд і встановлення істини, як це приписано у відповідних міжнародно-правових документах.
 3. Публічна інформація та інформаційно-просвітницької діяльності необхідні для того, щоб дозволити тим, хто постраждав від злочинів, побачити звершення правосуддя, виправдати свої очікування, спонукати свідків і потерпілих брати участь у процесі, інформувати громадськість про правові концепції, зміцнювати довіру до верховенства права і боротися з чутками і дезінформацією.
 4. Розгляд громадської інформації та інформаційно-просвітницької діяльності в якості основних функцій є єдиним способом, за допомогою якого прокуратури або судові органи, що займаються міжнародними злочинами, можуть належним чином гарантувати права на інформацію, публічний судовий розгляд і встановлення істини.
 5. Найкращі результати досягаються, коли особи, які приймають рішення, усвідомлюють важливість інформування громадськості та проведення ефективної інформаційно-просвітницької діяльності та надають інституційну підтримку цим зусиллям не тільки за допомогою адекватних людських і фінансових ресурсів, а й по суті.

Органи прокуратури та судові органи спільно несуть відповідальність за публічну інформацію та інформаційно-просвітницьку діяльність, а також за створення належних структур для досягнення бажаних результатів.

6. Призначення окремих речників та відділів комунікацій для органів прокуратури та судових органів дозволяє суддям та прокурорам належним чином роз'яснювати громадськості свої відповідні повноваження, проблеми та рішення..

7. Органи прокуратури володіють більшою свободою, ніж судді, і можуть надавати інформацію про поточні або завершені розслідування, а також судові процеси. Координація між прокуратурою та судовими органами з ключових питань має вирішальне значення.
8. Журналісти і громадянське суспільство повинні розглядатися як партнери, але не можуть підміняти роботу речника і відділу комунікацій.

Зусилля з інформування громадськості та роз'яснювальної роботи повинні бути належним чином сплановані.

9. Всеосяжна стратегія інформування громадськості та інформаційно-просвітницька діяльність повинна бути розроблена якомога раніше, переважно ще до офіційного початку розслідувань.
10. При розгляді та плануванні свого підходу влада може звернутися до керівництва Європейської комісії з ефективності правосуддя (СКЕП) щодо взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю для судів та органів прокуратури, керівництво ППВС щодо розробки механізмів притягнення до відповідальності за тяжкі злочини та Принципів Article 19 законодавства про право на інформацію, а також як досвід міжнародних та змішаних трибуналів.
11. Компоненти успішної стратегії включають:
 - a. ретельний аналіз контексту та постраждалих спільнот (включно з, але не обмежуючись ними, мовами, якими розмовляють, рівнем освіти, медіа-ландшафтом, політичним та соціальним контекстом);
 - b. короткострокові та довгострокові пріоритети та ключові ідеї;
 - c. цільова аудиторія (наприклад, групи потерпілих, юристи, науковці, студенти та інші);

- d. засоби комунікації, адаптовані до цільової аудиторії (наприклад, друковані та аудіовізуальні матеріали, відеопокази, збори в мерії, конференції, лекції, експертні дискусії, тренінги та інші інформаційні матеріали та заходи).
- e. терміни, вимірні результати, ресурси, необхідні для їх досягнення, і система їх вимірювання..

Зусилля в області публічної інформації та інформаційно-просвітницької діяльності повинні належним чином здійснюватися, оцінюватися і коригуватися.

- 12. Для заохочення співпраці з зовнішніми партнерами, такими як місцеві НГО, учені, юристи та інші, бажано зробити стратегію доступною для громадськості.
- 13. Наступні засоби зв'язку довели свою ефективність при використанні міжнародними та національними органами, що займаються міжнародними злочинами. Цей список не слід розглядати як розпорядчий або вичерпний, оскільки найкращі результати досягаються шляхом ретельного вивчення відповідного контексту та відповідного вибору засобів.
 - a. прес-релізи, прес-конференції, інтерв'ю та інша активна взаємодія із засобами масової інформації;
 - b. інформативні та інтерактивні веб-сайти;
 - c. активність у соціальних мережах;
 - d. трансляція судових розглядів;
 - e. аудіовізуальні резюме матеріалів, документальні фільми та інші аудіовізуальні матеріали;
 - f. інформаційні листівки, публікації, наукові статті та інші письмові матеріали;
 - g. навчальні заняття для юристів, представників НГО, журналістів та інших;
 - h. зустрічі в мерії, конференції, семінари, дискусії за круглим столом та інші заходи;

- i. культурні та освітні заходи, у тому числі відповідні курси для студентів і фахівців.
14. Спілкування з громадськістю має здійснюватися не тільки офіційною мовою (мовами) суду, а й мовами постраждалих спільнот (якщо вони відрізняються), і всі письмові інформаційні матеріали повинні бути доступні на цих мовах.
15. Під час судового розгляду усний переклад на мови порушених спільнот повинен бути забезпечений не тільки обвинуваченим, але і журналістам та іншим особам, які бажають стежити за ходом судового розгляду з публічної галереї або віддалено, використовуючи доступні технології.
16. Всі речники повинні бути наділені і підготовлені до участі в різних програмах на телебаченні, радіо і в Інтернеті, в залежності від обставин, для роз'яснен
17. ня роботи установи, реагування на місінформацію і дезінформацію і активно виправлення неточної інформації і неправильного сприйняття в суспільному надбанні.
18. Для оцінки її ефективності, адаптації до мінливих умов і усунення проблем і помилок стратегії, її реалізація і вплив повинні контролюватися, періодично оцінюватися і відповідним чином коригуватися.